Gnaeus Domitius Corbulo

Een studie naar een succesvolle generaal in Tacitus' Annales

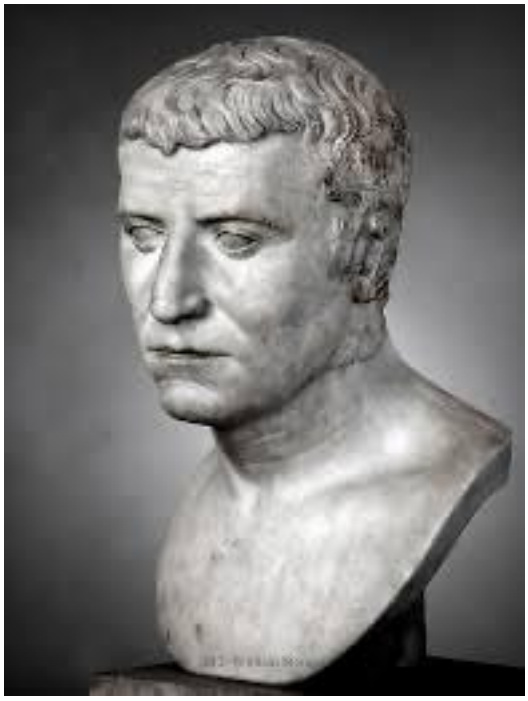

Imke Seising - s4737105

Docent: dr. Daniëlle Slootjes

Bachelorwerkstuk LET-GESB3100

Radboud Universiteit, Nijmegen

Studiejaar 2019-2020

22 juni 2020

Inhoudsopgave

Inleiding 3

Status Quaestionis 5

Hoofdstuk 1: Leiderschap 7

1.2 keizer en generaal
1.3 generaal en soldaten

Hoofdstuk 2: Groepsgedrag 17

2.2 *Annales* 11.20
2.3 *Annales* 15.35
2.4 *Annales* 15.13

Conclusie 21

Bibliografie 24

Appendix 26

Inleiding

''The past is a foreign country where everything is unfamiliar, it is nonetheless a foreign country inhabited by fellow human beings behaving in recognizably human ways''[1]

Bovenstaand citaat is afkomstig uit *The Lure of the Arena* van Garret Fagan uit 2011, die hiermee een basis legde voor onderzoek naar massagedrag in de oudheid. Fagan is één van de eerste wetenschappers die voor oudhistorisch onderzoek naar groepen op systematische wijze concepten gebruikt die oorspronkelijk uit de sociale psychologie komen. Deze interdisciplinaire benadering is waardevol voor het ontwikkelen van nieuwe perspectieven over het gedrag van mensen die tweeduizend jaar geleden leefden. Binnen deze nog vrij nieuwe benadering van groepen in de oudheid is er tot op heden nog geen aandacht besteed aan groepsgedrag binnen het Romeinse leger.

Dit onderzoek is een poging om het gedrag van het leger te duiden, waarbij moderne sociaal-psychologische concepten worden ingezet om groepsgedrag van soldaten binnen het leger en de relatie met hun leiderschap te analyseren. De hoofdpersoon in dit onderzoek is Cn. Domitius Corbulo zoals hij is beschreven door Tacitus in zijn *Annales.* In het jaar 47 na Christus werd Corbulo door Claudius benoemd tot *legatus Augusti pro praetore exercitus Germaniae inferioris*, waarmee hij de hoogste militaire macht over het gebied van Germanië kreeg.[2] In het deel van de *Annales* waarin dit jaar door Tacitus wordt beschreven is dit ook de eerste keer dat Corbulo wordt genoemd, weliswaar alleen met zijn cognomen wat er op wijst dat hij in de verloren boeken al was geïntroduceerd. Maar er is, ook in andere bronnen, niets bekend over zijn mogelijke eerdere activiteiten.[3] Rond het jaar 52 werd hij, onder Nero, benoemd tot *legatus Augusti pro praetore retinendae Armeniae*, waarmee hij de hoogste militaire macht kreeg over Armenië.[4]

---

[1] G.G. Fagan (2011). *The Lure of the Arena: Social Psychology and the Crowd at the Roman Games.* Cambridge: Cambridge University Press. p. 47.
[2] F.J. Vervaet (2002). ''Domitius Corbulo and the Senatorial Opposition to the Reign of Nero'' in: *Ancient Society* 32. Leuven: Peeters Publishers. p. 135.
[3] R. Syme (1970). ''Domitius Corbulo'' in: *The Journal of Roman Studies* 60. Londen: Society for the Promotion of Roman Studies. p. 38.
[4] F.J. Vervaet (2002). ''Domitius Corbulo and the Senatorial Opposition to the Reign of Nero'' in: *Ancient Society* 32. Leuven: Peeters Publishers. p. 135.

De enige primaire bronnen die in dit onderzoek zullen worden onderzocht zijn geselecteerde passages uit de *Annales* van Tacitus waarin Corbulo een rol speelt. Door moderne concepten toe te passen op een antieke bron als deze zal het mogelijk zijn om nieuwe perspectieven te ontwikkelen op een al eerder onderzocht onderwerp, of een herhaaldelijk onderzochte bron.

Belangrijk bij het bestuderen van de tekst is dat Tacitus' overtuiging dat geschiedschrijving moralistisch en instructief van aard moest zijn. Hijzelf is daarbij op zoek gegaan naar voorbeelden van goed en slecht gedrag.[5] Met andere woorden, als Tacitus een generaal beschrijft die leiding geeft aan een aantal legioenen, is de kans groot dat daar vanuit Tacitus een waardeoordeel aan hangt: zijn eigen visie op het gedrag en de keuzes van die desbetreffende legercommandant en zijn soldaten. Zo wordt hij door verschillende historici bijvoorbeeld gezien als een groot voorstander van diplomatieke alternatieven voor fysieke strijd.[6] Hij zal een commandant die in eerste instantie de strijd probeert te ontwijken dan in een positiever daglicht stellen dan een commandant die bij het minste of geringste uit is op een veldslag. Als het gaat om beschrijvingen van oorlogvoering is Tacitus in andere werken, zoals de *Historiën*, de *Agricola* en de *Germania* erg uitgebreid.[7] De beschrijvingen in de Annales zijn daar echter een uitzondering op. Er wordt weinig aandacht besteed aan de verschillende factoren die meespelen in een oorlog en de focus ligt vooral op de overwinnende partij, of die nu van Romeinse of niet-Romeinse komt. Daardoor lijken de passages erg simpel en eenzijdig uitgewerkt.[8]

De Annales bevatten zowel beschrijvingen van Corbulo in Germanië, waar hij orde op zaken moest stellen tijdens en na opstanden van de Friezen en Chauken, als beschrijvingen van Corbulo in het oosten, waar een oorlog tegen de Parthen gevoerd werd om het bezit van Armenië. De beschrijving van zijn aanwezigheid in Germanië doet sterk denken aan de beschrijving van Germanicus die in 16 na Christus in hetzelfde gebied actief was.[9] Hierdoor ontstaat er een vergelijking tussen twee (succesvolle) generaals die in hetzelfde gebied dienst deden. Corbulo's activiteiten in en rondom Armenië passen goed bij de context waarin Tacitus zich zelf bevond. Die activiteiten worden beschreven in verschillende passages verspreid over de boeken dertien, veertien

---

[5] E.J. Kenney en W.V. Clausen. (1982). *The Cambridge History of Classical Literature: the Early Principate.* Cambridge: Cambridge University Press. p. 159-164.
[6] F.J. Vervaet (1999). ''Tacitus, Domitius Corbulo and Traianus' Bellum Parthicum'' in: *l'Antiquité Classique* 68. Brussel: l'Antiquité Classique. p. 295.
[7] In zijn *Historiën* zijn bijvoorbeeld veel uitgebreide beschrijvingen van veldslagen te vinden.
[8] D.S. Levene (2010) ''Warfare in the Annals'' in: A.J. Woodman (2010) *The Cambridge Companion to Tacitus.* Cambridge: Cambridge University Press. p. 227-230.
[9] R. Ash (2006). ''Following in the Footsteps of Lucullus? Tacitus' characterisation of Corbulo'' in: *Arethusa* 39(2). Baltimore: The John Hopkins University Press. p. 360. Zie voor de passages over Germanicus *Annales* 2.6-2.8.

en vijftien. Het vijftiende boek werd vermoedelijke afgerond vlak na de dood van Trajanus in het jaar 117 na Christus, waardoor de oorlogen die onder Trajanus tegen de Parthen zijn gevoerd hun weerklank zouden kunnen hebben in Tacitus' beschrijving van Corbulo's oorlog, die onder Nero werd gevoerd.[10]

Deze opmerkingen in acht nemend, kan dit onderzoek onmogelijk gaan over Corbulo's historische werkelijkheid. Het gaat daarom meer over hoe Tacitus hem zag, beschreef, en heeft gebruikt in zijn boeken. Dat in combinatie met een zoektocht naar vormen van leiderschap en groepsgedrag leidt tot de volgende hoofdvraag: ''Hoe valt Tacitus' karakterisering van Corbulo in de Annales te duiden via moderne concepten van leiderschap en collectief gedrag?''

SQ

Er bestaat al lange tijd wetenschappelijke belangstelling voor Corbulo. In het begin van de twintigste eeuw zijn er enkele studies verschenen die de mogelijke levensloop van de generaal beschrijven en uiteenzetten in welke bronnen hij als persoon voorkomt.[11] Na een lange stilte verschijnt er in 1970 weer een nieuwe publicatie met Corbulo als hoofdonderwerp. Ronald Syme schenkt in dit artikel aandacht aan Corbulo's familiebanden en zijn carrière en benadrukt hiermee dat hij zowel van belang is voor sociale als politieke geschiedenis van de eerste twee eeuwen na Christus.[12]

In 1999 komt Frederik Juliaan Vervaet met een artikel waarin hij een hele andere visie uitwerkt. Hij is erg kritisch op de *Annales* en gaat ervan uit dat Tacitus hier niet alleen informatie geeft over de gebeurtenissen, maar dat hier ook de mogelijke agenda of ideologie van Tacitus zichtbaar wordt. Vervaet verwoordt dat als volgt: *''The Domitius Corbulo in the 'Neronic' part of the Annales should thus effectively be regarded as the Tacitean executor of a worthy , realistic and sensible Roman oriental policy''*.[13] Hij beschouwt Corbulo dus eigenlijk als het

---

[10] F.J. Vervaet (1999). ''Tacitus, Domitius Corbulo and Traianus' Bellum Parthicum'' in: *l'Antiquité Classique* 68. Brussel: l'Antiquité Classique. p. 291.
[11] D.T. Schoonover (1909). *A study of Cn. Domitius as found in the Annals.* Chicago: Chicago University Press. & H. de la Ville de Mirmont (1915). ''Cn. Domitius Corbulo'' in: *Revue Historique* 118(1). Parijs: Presses Universitaires de France. p. 1-53.
[12] R. Syme (1970). ''Domitius Corbulo'' in: *The Journal of Roman Studies* 60. Londen: Society for the Promotion of Roman Studies. p. 27-39.
[13] F.J. Vervaet (1999). ''Tacitus, Domitius Corbulo and Traianus' Bellum Parthicum'' in: *l'Antiquité Classique* 68. Brussel: l'Antiquité Classique. p. 296.

voorbeeld van Tacitus' persoonlijke mening over het juiste beleid in het oostelijke deel van het rijk. Daarnaast brengt hij de succesvolle oorlog die Corbulo voert in verband met de oorlogen tegen de Armenen en Parthen onder Trajanus, twee gebeurtenissen die, volgens Vervaet, uitzonderlijke gelijkenis tonen. Zo neemt hij in zijn argument ook de context waarin Tacitus zich bevindt mee. Zoals eerder genoemd werd het vijftiende boek, waarin de gebeurtenissen in het oosten worden beschreven, vermoedelijk afgerond rond de dood van Trajanus.[14]

Drie jaar later, in 2002, publiceert Vervaet met een nieuw artikel waarin hij de relatie tussen Nero en Corbulo onderzoekt. Hij stelt hierin de vraag waarom het wederzijds vertrouwen tussen de keizer en de generaal verdwijnt. Waar Nero in het jaar 63 nog alle bevelhebbers in de oostelijke provincies opdroeg zich te schikken naar Corbulo's bevelen, en hem daarmee de volledige controle gaf over dat deel van het leger dat zich in het oosten bevond, riep hij hem in 66 op om zich naar Korinthe te begeven met het doel hem om het leven te brengen. Vervaet besteedt hier dus aandacht aan de directe relatie tussen keizer en generaal en hoe Romeinse generaals meer in het algemeen een bedreiging konden vormen voor hun keizer.[15]

Waar Vervaet in hetzelfde artikel uit 2002 ook al stelde dat met de val van Corbulo ook de val van de keizerlijke dynastie in gang was gezet, verschijnt er een jaar later al een ander artikel waarin de focus ligt op het verband tussen Corbulo en de opkomst van de Flavische dynastie. De vraag is of Corbulo onder zijn soldaten en officieren een loyale *clientela* zou hebben opgebouwd tijdens zijn periode in het oosten. Vervaet geeft toe dat er geen harde bewijzen te vinden zijn, maar spreekt wel van een zogenaamde 'Corbulo-groep'. Op de vraag of deze 'Corbulo-groep' een aandeel zou hebben gehad in de uiteindelijke overwinning van Vespasianus concludeert hij dat zij, ook na het jaar 69/70 loyaal zijn gebleven aan de Flavische dynastie. Over Corbulo zegt hij het volgende: ''Domitius Corbulo is definitely to be perceived as the forerunner of the Flavian Principate''.[16] In dit onderzoek wordt er dus al gekeken naar Corbulo in relatie tot de groep waarover hij het bevel voert: Corbulo als leider van deze legioenen. Ook gaat het over de loyaliteit van deze groep aan de keizer.[17] Echter wordt er niet specifiek gekeken naar groepsgedrag en naar de werking van leiderschap.

---

[14] *Ibidem.* p. 289-297.
[15] F.J. Vervaet (2002). ''Domitius Corbulo and the Senatorial Opposition to the Reign of Nero'' in: *Ancient Society* 32. Leuven: Peeters Publishers. p. 135-193.
[16] F.J. Vervaet (2003). ''Domitius Corbulo and the Rise of the Flavian Dynasty'' in: *Zeitschrift für Alte Geschichte* 52(4). Stuttgart: Franz Steiner Verlag. p. 464.
[17] *Ibidem. p.* 436-464.

De laatste publicatie over Corbulo is van Rhiannon Ash uit 2006. Zij is van mening dat Corbulo iemand was met een unieke persoonlijke geschiedenis, maar dat hij tegelijkertijd ook een geïdealiseerd type was, gecreëerd door Tacitus. Het artikel richt zich dan ook op de karakterisering van Corbulo door Tacitus, die hem volgens Ash gemodelleerd heeft naar een ideaalbeeld dat ontstond in het Romeinse rijk na de dood van Nero. De auteur besteedt, in tegenstelling tot haar voorgangers die zich vooral richtten op de gebeurtenissen in het oosten, ook duidelijke aandacht aan Corbulo in Germanië.[18]

Dit onderzoek gaat in principe ook over een karakterisering van Corbulo, maar dan vanuit een ander perspectief. Door gebruik te maken van moderne concepten over groepsgedrag en leiderschap en daarmee te kijken naar de relaties en wederzijdse reacties tussen de generaal en zijn soldaten, waardoor mogelijk een ander beeld ontstaat, vormt dit onderzoek een toevoeging aan de bestaande historiografie. In de hoofdstukken hierna worden opeenvolgend de processen van leiderschap en groepsgedrag besproken, waarbij in beide hoofdstukken aandacht zal worden besteed aan de bijbehorende theorie en de bronnen afkomstig uit de *Annales* van Tacitus.

H1: Leiderschap

James McGregor Burns stelde in zijn boek *Leadership* uit 1978 het volgende: ''in a context of competition or conflict, persons with certain motives and values, various political, economic and other resources, want to realize goals''.[19] Hier gaat het over de opkomst van bepaalde leidersfiguren. Leiderschap en collectief liggen vaak dicht bij elkaar: een leider kan niet bestaan zonder een groep die hem volgt, en in de meeste gevallen van collectief gedrag is er enige vorm van leiderschap zichtbaar en noodzakelijk.[20] Leiders zijn van essentieel belang als het gaat om het mobiliseren van een massa, individuen die het initiatief nemen en die ook de middelen hebben om iets gedaan te krijgen. Volgens Paul Vanderbroeck komen leidersfiguren daarom vaak uit de eliteklasse van de Romeinse samenleving. Via het patronagesysteem hadden zij gemakkelijker toegang tot belangrijke personen en konden zij zelf ook invloed uitoefenen. Naast status en prestige beschikten zij ook vaak

---

[18] R. Ash (2006). ''Following in the Footsteps of Lucullus? Tacitus' characterisation of Corbulo'' in: *Arethusa* 39(2). Baltimore: The John Hopkins University Press. p. 355-375.
[19] J.M. Burns (1978). *Leadership.* New York: Harper and Row Publishers. p. 425.
[20] G. De Kleijn (2020) ''Imperial Leadership: Constantius II'' in: E. Manders en D. Slootjes (2020). *Leadership, Ideology and Crowds in the Roman Empire of the Fourth Century AD.* Stuttgart: Franz Steiner Verlag. p. 98. & P.J.J. Vanderbroeck (1987). *Popular Leadership and Collective Behaviour in the Late Roman Republic (ca. 80-50 B.C.).* Amsterdam: Gieben. p. 124-125.

over een genoten opleiding, waren zij vaak getraind in retorica en hadden zij met dit alles een stevige basis voor populair leiderschap.[21]

Voor dit onderzoek zijn een aantal vormen van leiderschap belangrijk. In het geval van het Romeinse leger moet er rekening gehouden worden met een zekere getraptheid in leiderschap. Ook dit heeft te maken met het patronagesysteem, dat de basis vormde voor het netwerk van sociale relaties in de Romeinse keizertijd. De Romeinse keizer stond helemaal bovenaan, ook als het gaat om rangen in het leger. Militaire superioriteit was zelfs een soort randvoorwaarde voor het politieke succes, en misschien zelfs voor het bestaansrecht, van een keizer. Zo werd er verwacht van een keizer dat hij, via zijn leger, zowel in het noorden als in het oosten overwinningen behaalde.[22] Uiteindelijk was de keizer eindverantwoordelijke. Daarnaast werd hij ook geprezen wanneer er sprake was van succes.

Onder de keizer stond de opperbevelhebber, in dit geval is dat Corbulo. Dat deze rang aan hem is gegeven door de keizer, maakt ook gelijk duidelijk dat hij nog altijd niet het allerhoogste bevel voert. Ondanks dat vormden dergelijke generaals, mits zij succesvol waren, ook een bedreiging voor de keizer. Zo wordt (in antieke teksten) vaak zichtbaar dat keizers een bepaalde jaloezie ontwikkelen jegens succesvolle generaals, die vervolgens door diezelfde keizer worden beperkt in het alsmaar vergroten van hun roem.[23]

Naast deze vormen van leiderschap (de keizer en de opperbevelhebber) die binnen dit onderzoek boven het collectief, de soldaten, staan kunnen er zich binnen het collectief ook vormen van leiderschap ontwikkelen. Zo zijn de keizer en bevelhebber externe leidersfiguren, waar eventuele soldaten die initiatief nemen tot actie ten behoeve van (een deel van) de groep dan interne leidersfiguren zijn. Antieke teksten besteden vrijwel nooit specifiek aandacht aan de samenstelling van groepen.[24] Toch kan het soms duidelijk worden dat een aantal individuen zich ontwikkelen tot een subgroep, waarin zij bijvoorbeeld overgaan tot het organiseren van collectieve actie. Dit zorgt

---

[21] P.J.J. Vanderbroeck (1987). *Popular Leadership and Collective Behaviour in the Late Roman Republic (ca. 80-50 B.C.).* Amsterdam: Gieben. p. 124-125.
[22] G. De Kleijn (2020) ''Imperial Leadership: Constantius II'' in: E. Manders en D. Slootjes (2020). *Leadership, Ideology and Crowds in the Roman Empire of the Fourth Century AD.* Stuttgart: Franz Steiner Verlag. p. 100.
[23] R. Ash (2006). ''Following in the Footsteps of Lucullus? Tacitus' characterisation of Corbulo'' in: *Arethusa* 39(2). Baltimore: The John Hopkins University Press. p. 364.
[24] D. Slootjes (2015). ''Crowd Behaviour in Late Antique Rome'' in: M. Sághy, M. Salzman en R. Lizzi Testa: *Pagans and Christians in Late Antique Rome. Conflict, Competition and Coexistence in the Fourth Century.* Cambridge: Cambridge University Press. p. 180-181.

dan ook voor een onderscheid tussen actieve en passieve leden van een groep, maar daar zal in het hoofdstuk over groepsgedrag uitgebreider aandacht aan worden besteed.

Een normale situatie binnen de militaire hiërarchie bestaat als de soldaten naar hun directe leider zouden luisteren, in dit geval Corbulo, hun opperbevelhebber. Ervan uitgaande dat gevallen van muiterij of ongehoorzaamheid onder de soldaten, wanneer deze voorkomen, benoemd zouden worden door Tacitus, valt vast te stellen dat van de zesendertig passages waarin Corbulo met naam genoemd wordt in de *Annales*, er negentien passages zijn waarin deze standaardsituatie zich voordoet.[25] In deze gevallen wordt er slag geleverd of worden de legioenen opgesteld. Er wordt daarbij geen specifieke aandacht gegeven aan de soldaten als geheel, of aan individuen of subgroepen binnen dat geheel. Het zijn dus voornamelijk situaties waarin de soldaten als collectief wel een rol spelen, maar waarin hun gedrag niet afwijkt van datgene wat de generaal van hen verwacht. Binnen de relatie tussen keizer en generaal zou de normale situatie zijn dat Corbulo luistert naar de bevelen van de keizer, deze niet aan de kant schuift en er niet tegenin gaat. Daarnaast wordt deze standaardsituatie zichtbaar wanneer er duidelijk respect is voor de keizer en zijn, in dit geval militaire, positie: wanneer het dus duidelijk is dat ofwel Claudius, ofwel Nero, boven Corbulo staat als het gaat om rangorde. Dit komt voor in veertien passages, waarbij er drie passages zijn waarin Corbulo niet met naam genoemd wordt, maar die wel zijn opgenomen in dit onderzoek, omdat ze wel gaan over de situaties waar Corbulo zich in bevindt. In beide relaties, die tussen de soldaten en hun generaal en die tussen de generaal en de keizer, worden alternatieve vormen van leiderschap zichtbaar wanneer het systeem verandert doordat er van de standaardsituatie wordt afgeweken.

1.2: Keizer en generaal

Keizerlijke inmenging in zaken die gaan over het leger komt in verschillende gedaantes voor. Ten eerste wordt dit zichtbaar wanneer er triomfen worden toegekend aan succesvolle legeraanvoerders. Volgens Tacitus werden er door Claudius in het jaar 47 na Christus Triomfonderscheidingen toegekend aan Corbulo en Curtius Rufus.[26] Beiden bevonden zich op dat moment in Germanië en ontvingen deze triomf niet ter ere van militaire overwinningen. In plaats van oorlogen te voeren lieten zij hun soldaten lichamelijk zwaar werk doen in de vorm van het graven

[25] De passages waarin dit voorkomt zijn 11.18-11.20.6, 13.37-13.41, 14.23-14.24, 15.3-15.5, 15.9-15.12, 15.30-15.31.
[26] Tacitus, *Annales* 11.20.

van een kanaal tussen de Maas en de Rijn (Corbulo) en het ontginnen van mijnen op zoek naar zilveraders (Rufus). De generaals krijgen in dit geval dus een beloning van bovenaf, voor het werk dat zij hun soldaten hebben opgelegd. 11.20 is de enige passage in de *Annales* waarin dit zo specifiek voorkomt.

Een groter deel van de gevallen waarbij de keizer betrokken is, gaat over het geven van bevelen. De werkzaamheden die hierboven besproken zijn, zijn daar meteen een gevolg van. In de laatste zin van passage 11.19 staat beschreven hoe Claudius een tweedelig bevel uitvaardigt.[27] Hij laat Corbulo zich met zijn manschappen terugtrekken tot aan de Romeinse kant van de Rijn, en verbiedt tegelijkertijd nieuwe campagnes tegen de Germanen. Dit doet hij vanwege een moordaanslag op Gannascus, die kort daarvoor de Chauken leidde tijdens een inval in Beneden-Germanië. Corbulo herstelde de rust, maar gaf daarna opdracht om Gannascus door middel van list om het leven te brengen. Dit leidde er juist toe dat er weer verzet ontstond onder de Chauken.[28] Dat Corbulo zich daarna moest terugtrekken, lijkt hij dus voornamelijk aan zichzelf te danken te hebben, maar Claudius laat ook nog maar eens duidelijk blijken dat hij de hoogste macht heeft, en dat hij dergelijke acties niet tolereert.

De volgende passage waarin de keizer, Nero in dit geval, de bevelen geeft is 13.7. voorafgaand aan deze passage wordt beschreven dat er geruchten rondgaan dat de Parthen Armenië zijn binnengevallen en dat men zich in Rome afvraagt of Nero al wel in staat is om hier op een rationele manier op te reageren.[29] Het gaat hier dus ook al om de verantwoordelijkheden van de keizer, een onderwerp dat later nog belicht zal worden. Ten behoeve van het argument en de leesbaarheid worden deze passages echter hier samen behandeld. Meer specifiek vroeg men zich af: *''hoe een keizer die nog niet ten volle zeventien jaar oud was, een dergelijke gevarenlast op zich kon nemen, laat staan afwentelen; wat voor houvast men wel zou hebben aan een man die zich de wet liet stellen door een vrouw; of men wellicht ook gevechten en belegeringen van steden en al wat er verder bij het voeren van een oorlog komt kijken, kon overlaten aan zijn gouverneurs''.*[30] Naast dat hier duidelijk wordt dat de hoogste vorm van leiderschap bij de keizer ligt, wordt er blijkbaar ook sterk aan zijn vermogen als leider getwijfeld. Er gaan zelfs stemmen op om zijn hoogste leiderschapspositie te omzeilen door gouverneurs in te zetten voor

---

[27] Tacitus, *Annales* 11.19: ''Claudius verbood dan ook iedere nieuwe expeditie tegen de Germaanse stammen en dat wel zó radicaal dat hij het bevel gaf de bezettingen terug te trekken op onze oever van de Rijn.''
[28] Het verloop van deze opeenvolging van gebeurtenissen staat beschreven in Tacitus, *Annales* 11.19 en 11.20.
[29] Tacitus, *Annales* 13.6.
[30] Tacitus, *Annales* 13.6.2.

taken die eigenlijk de keizer behoort uit te voeren. Tacitus maakt vervolgens zelf het volgende statement: *''Ontegenzeggelijk zou hij nu een kans krijgen het bewijs te leveren of hij zich behoorlijke vrienden zou weten te kiezen of niet; of hij met terzijdestelling van alle jaloezie de voorkeur zou geven aan een voortreffelijke opperbevelhebber boven een gefortuneerde, zo een die prat gaat op door intriges verkregen protectie''.*[31] In 13.7 laat Nero nieuwe lichtingen soldaten rekruteren en laat hij legioenen overplaatsen naar Armenië. Ook beveelt hij Agrippa en Antiochus het gebied van de Parthen binnen te vallen, waarop de Parthen wegtrokken uit Armenië.[32] Nero wordt hierop onder andere toegestaan om in triomftocht Rome binnen te rijden en ook zijn beslissing om Corbulo het hoogste bevel te geven in en rondom Armenië valt goed bij de senatoren in Rome.[33]

In passage 14.26, nadat Corbulo door militaire overmacht Tiridates dwong zich terug te trekken uit Armenië, wordt duidelijk dat Nero Corbulo wellicht als een bedreiging begon te zien. Ondanks dat Corbulo in de strijd met de Parthen om het bezit van Armenië het opperbevel voerde kiest Nero toch iemand anders om in dat gebied uiteindelijk het bewind te gaan voeren, namelijk Tigranes, die lange tijd als gijzelaar in Rome had geleefd en afkomstig was uit de adellijke kringen van Cappadocië.[34] Ondanks dat niet letterlijk staat beschreven dat Nero deze keuze misschien maakt uit angst of jaloezie jegens de groeiende invloed en status van Corbulo, valt toch te concluderen dat dit niet meteen de meest logische keuze is geweest. Corbulo zelf ging er overigens, als we Tacitus mogen geloven, ook vanuit dat hij de macht in Armenië zou gaan uitvoeren. Volgens Tacitus *''maakte hij zich op zijn rechten als heer en meester over Armenië te gaan uitoefenen''.*[35] Daarnaast is het, zoals beschreven in het begin van dit hoofdstuk, een vaker voorkomend gegeven dat keizers uit jaloezie succesvolle generaals beperken in hun mogelijkheden.[36]

---

[31] Tacitus, *Annales* 13.6.6.
[32] Tacitus, *Annales* 13.7.
[33] Tacitus, *Annales* 13.8: ''Maar bij de senatoren werden al deze gebeurtenissen gevierd in hyperbolen door de gevoelens van diegenen die voorstelden dankgebeden te laten plaatsvinden en dat de keizer op de dagen van die dankgebeden het triomfale staatsiekleed zou worden toegestaan, en dat hij in triomf Rome zou binnenrijden, en dat van hem een beeld van gelijke grootte als dat van Mars de Wreker in dezelfde tempel zou worden opgericht, verblijd als zij waren – buiten hun gebruikelijke vleierij om – dat hij Domitius Corbulo de leiding gegeven had om Armenië te handhaven en omdat het ernaar uitzag dat de gelegenheid om zich te onderscheiden opengesteld werd.''
[34] Tacitus, *Annales* 14.26.
[35] Tacitus, *Annales* 14.26.1.
[36] R. Ash (2006). ''Following in the Footsteps of Lucullus? Tacitus' characterisation of Corbulo'' in: *Arethusa* 39(2). Baltimore: The John Hopkins University Press. p. 364.

De derde manier waarop de rol van de keizer zichtbaar wordt is wanneer de nadruk ligt op de verantwoordelijkheid van de keizer, die hand in hand gaat met de eer die hij ontvangt wanneer er successen worden behaald. In 15.8, wanneer Paetus zich tot de keizer richt. Hij was tweede commandant naast Corbulo en hem was dezelfde taak opgedragen: zorgen voor de verdediging van Armenië. In zijn streven naar roem deed hij een poging om de stad Tigranocerta te heroveren. Dit mislukte, en Paetus schrijft een rapport aan de keizer, waarbij hij opvallend genoeg informatie over de verliezen achterwege laat en doet alsof de oorlog bijna uitgevochten is.[37] Paetus legt hier dus in de vorm van een rapport verantwoording af aan Nero, ondanks dat zijn woorden volgens Tacitus niet op waarheid berusten. Een belangrijk verschil tussen Paetus en Corbulo dat door Tacitus sterk wordt benadrukt, is dat Paetus constant de fysieke confrontatie aangaat, terwijl Corbulo waarde ziet in een meer diplomatieke oplossing.[38] Corbulo wilde *''liever in staat van oorlog verkeren dan een oorlog voeren''*.[39] Op het optreden van Paetus stelt hij dat *''de oorlog beëindigd had kunnen worden met een vlucht van de Parthen''*.[40] Hij maakt daarbij dan ook nog eens duidelijk wie het hoogste gezag heeft en wie de verantwoordelijkheid draagt voor de afloop van de oorlog, wanneer Paetus voorstelt om Armenië toch nog verder binnen te trekken. Corbulo zegt *''dat hij geen opdrachten van dien aard van de keizer had''*, waarmee hij tegelijkertijd zijn trouw aan de keizer en diens bevelen kracht bij zet.[41]

In 15.25 komt de werkelijke situatie in Armenië boven water, wanneer afgezanten van Vologaeses aan Nero rapporteren dat de Romeinen uit het gebied vertrokken waren.[42] Nero wordt dan voor een belangrijke keuze gesteld: vrede aanvaarden, en daarmee de oorlog beëindigen met een negatieve uitkomst voor de Romeinen, of alsnog de oorlog voortzetten en zich daarmee nog niet gewonnen geven. Met de keuze die hij maakt, in dit geval beslist hij tot oorlogvoering, neemt hij de volledige verantwoordelijkheid van deze oorlog op zich.[43] De keizer is, ondanks dat hij wel overleg heeft kunnen plegen, degene die verantwoordelijk kan worden gehouden voor grote verliezen, waardoor ook zijn keizerschap in het geding kan komen. Aan de andere kant is het zo, als de oorlog succesvol afloopt, dat hij als hoogste verantwoordelijke ook de grootste eer ontvangt.

---

[37] Tacitus, *Annales* 15.8.
[38] Tacitus, *Annales* 15.6-15.16.
[39] Tacitus, *Annales* 15.3.
[40] Tacitus, *Annales* 15.17.
[41] Tacitus, *Annales* 15.17.
[42] Tacitus, *Annales* 15.25. Corbulo maakte in 15.17 als duidelijk dat hij genoodzaakt was terug te keren naar zijn Provincie Syrië.
[43] Tacitus, *Annales* 15.25.

Dan zijn er nog twee passages die niet per se gaan over triomfen, het geven van bevelen of verantwoordelijkheid over militaire successen, maar die wel de moeite waard zijn hier te benoemen. Ten eerste 13.9, waarin het tot een confrontatie komt tussen Corbulo en Quadratus Ummidius. De twee commandanten hadden beiden een deel van het Oriëntleger toebedeeld gekregen, vlak nadat Corbulo in het oosten was gearriveerd.[44] De rol die de keizer vervolgens op zich neemt wordt als volgt beschreven: ''*om de kemphanen tot verzoening te brengen liet Nero het volgende bekendmaken: dat ter ere van de successen van Quadratus en Corbulo de keizerlijke bijlbundels getooid zouden worden met een lauwerkrans*''.[45] Nero probeert hier een intern probleem binnen het leger op te lossen, namelijk dat de twee commandanten hun aandacht op elkaar richten in plaats van op de gezamenlijke vijand. Ten tweede 15.29, waar tegen het eind van de oorlog er een ontmoeten plaatsvindt tussen de Parthen (dit keer onder leiding van Tiridates, broer van Vologaeses) en de Romeinen. De twee legers komen elkaar uiteindelijk tegemoet langs een tribune waarop een standbeeld van Nero geplaatst was. Hierbij ligt er grote nadruk op loyaliteit aan de keizer, daar Tiridates zijn diadeem aan de voeten van dit standbeeld plaatste.[46]

1.3: Generaal en soldaten

Discipline

De tweede relatie, die tussen Corbulo en zijn soldaten, wordt door Tacitus een stuk minder uitgebreid belicht. Wat opvalt, is dat er veel nadruk wordt gelegd op het belang van discipline onder de soldaten. Op verschillende momenten lijkt het erop dat Corbulo strenger optreedt om deze discipline te versterken. Als eerste in 11.18, meteen ook de eerste passage waarin Corbulo door Tacitus wordt genoemd (met uitzondering van de verloren delen van de *Annales*). Na zijn aankomst in Germanië en nadat hij de opstand onder leiding van Gannascus had neergeslagen, richtte hij zich tot de soldaten. Volgens Tacitus trachtte Corbulo ''*de oude discipline te herstellen die het de*

---

[44] Tacitus, *Annales* 13.9.
[45] Tacitus, *Annales* 13.9.6.
[46] Tacitus, *Annales* 15.29: ''*Halverwege stond op een tribune een curulische zetel en op die zetel het beeld van Nero. Tiridates schreed tot voor dit beeld en, na volgens gebruik offerdieren te hebben geofferd, nam hij de diadeem van zijn hoofd en legde die aan de voeten van Nero's beeld, hetgeen bij allen diepe zielsontroering wekte, die nog vergroot werd door de herinnering aan de slachting van de Romeinse legers of de belegering die ieder nog duidelijk voor ogen stonden: 'maar thans, welk een keer van de fortuin! Tiridates zou [naar Rome] gaan, te kijk voor de volkeren; en hoe weinig scheelde het eigenlijk of hij was een krijgsgevangene?'.*''

soldaat verbood uit het gelid te treden of zonder bevel een gevecht aan te gaan''.[47] Een belangrijk element hierbij lijkt te zijn dat soldaten tijdens hun dienst ten alle tijden bewapend zijn, ook als er geen strijd wordt gevoerd. Als voorbeeld voor de represailles die Corbulo liet uitvoeren, noemt Tacitus soldaten die werden geëxecuteerd nadat zij graafwerk hadden verricht terwijl zij enkel met een dolk bewapend waren.[48] Tacitus voegt hieraan toe dat deze verhalen wellicht wat overdreven zijn, maar dat zij niet in omgang waren geraakt als Corbulo minder streng zou zijn geweest.[49] Hij karakteriseert Corbulo hier als volgt: *''men mag gerust aannemen dat hij streng en terzake ernstige overtredingen onverbiddelijk is geweest, als men hem al zo'n rigoureus optreden toeschreef bij zelfs futiele nalatigheden''*.[50] De uitwerking van dit optreden staat beschreven in de passage erna, 11.19. Niet alleen had het strenge optreden van Corbulo uitwerking op de Romeinse soldaten, maar ook op de vijandelijke troepen. Tacitus zegt daarover het volgende: *''Overigens had dit schrikbarend optreden [van Corbulo] op onze soldaten een heel andere uitwerking dan op de vijand: wat óns betreft, onze moed werd erdoor versterkt, de kloekmoedigheid van de barbaren werd er daarentegen door gefnuikt''*.[51]

In 13.35 krijgt Corbulo te maken met legioenen die overgeplaatst zijn uit Syrië. In de provincie Syrië zelf was er lange tijd geen oorlog geweest, dus de legioenen bestonden uit soldaten die daarom ook lange tijd of zelfs nog helemaal geen staat van oorlog hadden gekend.[52] Corbulo reageerde hierop door alle soldaten die door gebrek aan ervaring, ouderdom of ziekte niet in staat waren om een oorlog te vechten, te ontslaan uit de dienst en nieuwe lichtingen soldaten aan te trekken uit Galatië en Cappadocië.[53] Toch ging een grote groep soldaten over tot desertie. Dit zal worden besproken in het hoofdstuk over groepsgedrag. Tacitus geeft wel weer duidelijk aan hoe het eraan toe gaat onder het bevel van Corbulo: *''hier ging het niet toe zoals in andere legers, waar men een eerste en tweede overtreding door de vingers zag, maar ieder die de vaandels in de steek gelaten had, boette daarvoor ogenblikkelijk met zijn hoofd. En dit is in de praktijk heilzaam gebleken en te prefereren boven clementie; want in deze legerplaats telde men minder deserteurs dan in andere, waar met pardon werd gewerkt''*.[54] Naast het feit dat hier de

---

[47] Tacitus, *Annales* 11.18.3.
[48] Tacitus, *Annales* 11.18.4.
[49] Tacitus, *Annales* 11.18.5.
[50] Tacitus, *Annales* 11.18.5.
[51] Tacitus, *Annales* 11.19.1.
[52] Tacitus, *Annales* 13.35.1.
[53] Tacitus, *Annales* 13.35.4-5.
[54] Tacitus, *Annales* 13.35.10-11.

toon wordt gezet over Corbulo' s beleid, is dit ook gelijk weer een bevestiging van Tacitus' beeld over Corbulo als de ideale legeraanvoerder.

Niet alleen wanneer het over zijn eigen soldaten gaat, komen Corbulo' s overtuigingen naar voren. In 13.36 kreeg oppercenturio Paccius Orfitus van Corbulo het commando over een aantal detachementen, maar het werd hem verboden om initiatief te nemen tot strijd. ''*Hoewel deze Corbulo had gerapporteerd dat de barbaren niet op hun hoede waren en dat hem de kans werd geboden een succes te boeken, kreeg hij bevel zich binnen zijn versterkingen te houden en grotere strijdkrachten af te wachten*''.[55] Paccius hield zich niet aan dit verbod en werd verslagen, wat ertoe leidde dat zijn soldaten op de vlucht sloegen. Corbulo gebood Paccius om, samen met zijn officieren en soldaten, buiten de legerwal te kamperen.[56] Hier werd dus vernedering als straf ingezet door Corbulo, niet tegen zijn eigen soldaten, maar tegen een bevelhebber die dacht beter te weten.

Naast laksheid en ongehoorzaamheid kon Corbulo ook geen sympathie opbrengen voor vluchtgedrag. In de eerste passage waarin Corbulo's standpunt over vluchtgedrag zichtbaar wordt, gaat het over de Parthen, in deze context door Tacitus benoemd als 'de barbaren'. Nadat Artaxata was verwoest richtte Corbulo nu zijn aandacht op de stad Tigranocerta, die hij niet per se door geweld wilde vernietigen. De reactie van de barbaren uitte zich in drie gedaantes: ''*sommigen kwamen met smeekbeden, anderen verlieten hun dorpen en vluchtten de rimboe in; er waren er ook die zich met medeneming van alles wat hun het dierbaarst was verborgen in rotsholen*''.[57] Dan zet Tacitus Corbulo's reactie op deze vijanden uiteen, waarmee hij opnieuw bevestigt dat Corbulo's beleid het juiste is: ''*Zoals men kan verwachten, stelde de Romeinse opperbevelhebber hier verschillende maatregelen tegenover: genade jegens smekelingen, snelheid tegenover de voortvluchtigen, onbarmhartigheid tegenover hen die zich hadden verborgen in schuilplaatsen in de rotsen, waarvan hij de in- en uitgangen liet dichtstoppen met takkenbossen en struiken waar hij de brand in stak*''.[58] Zoals blijkt uit deze verschillende reacties, zijn de laatste twee, waarbij men vlucht, in Corbulo's ogen het smadelijkst. De groep die bij hem om genade komt smeken, en zich in dat opzicht wel aan hem onderwerpt, ontvangen die genade ook. Zij die op de vlucht slaan wacht het tegenovergestelde.

---

[55] Tacitus, *Annales* 13.36.3.
[56] Tacitus, *Annales* 13.36.
[57] Tacitus, *Annales* 14.23.2.
[58] Tacitus, *Annales* 14.23.3.

In 15.12 gaat het ook over vluchtgedrag, maar dan bij Romeinse soldaten. Het gaat hier opnieuw over Paccius, die door ongehoorzaamheid aan de bevelen van Corbulo door de Parthen in Armenië was verslagen. Corbulo, die onderweg was naar Armenië, kwam Paccius tegen evenals een aantal van zijn soldaten.[59] Het advies aan deze vluchtende mannen was om terug te keren onder de vanen en te hopen op medeleven van Paetus.[60] Nogmaals komt Tacitus met een duidelijke karakterisering van Corbulo: *''wat hemzelf betrof, hij was onbarmhartig, behalve jegens overwinnaars''*.[61]

Diplomatie

Een ander belangrijk element dat vaker terugkeert als het gaat om Corbulo' s leiderschap en zijn uitvoering daarvan, is het belang van diplomatie. Uit een aantal passages blijkt dat hij liever zonder te hoeven vechten tot een oplossing komt met de tegenpartij, dan dat hij daadwerkelijk een oorlog moet voeren. De eerste keer dat dit voorkomt is in passage 13.38, waarin een onderhoud tussen Corbulo en Tiridates wordt besproken. Uiteindelijk blijkt er sprake te zijn van list en zal Corbulo niet meer ten behoeve van de vrede bij het onderhoud aanwezig zijn, maar de intentie van de afspraak laat zien dat Corbulo graag een veldslag wilde voorkomen. Voordat de afspraak werd gemaakt waren er namelijk al herhaaldelijk gezanten tussen Corbulo en Tiridates heen en weer gestuurd.[62] Toen bleek dat dat niet werkte, werd er besloten tot een direct overleg tussen de commandanten.

In passage 15.3 schenkt Corbulo zijn aandacht aan de beveiliging van de provincie Syrië. Dit nadat hem ter ore is gekomen dat Vologaeses bevel heeft gegeven om Tigranes uit Armenië te verjagen.[63] Corbulo zendt twee legioenen naar Tigranes ter ondersteuning, waarbij hij de bevelhebbers opdracht geeft om vooral met beleid op te treden.[64] Corbulo' s standpunt over deze mogelijke confrontatie in Armenië wordt door Tacitus duidelijk verwoordt: *''immers hij wilde liever*

---

[59] Tacitus, *Annales* 15.12.3.
[60] Tacitus, *Annales* 15.12.3.
[61] Tacitus, *Annales* 15.12.3.
[62] 13.38.1: *''Daar men met het op en neer trekken van gezanten van Corbulo naar Tiridates en vice versa geen steek verder kwam wat betreft een beslissing inzake de vrede, besloot men vervolgens tijdstip en plaats te bepalen voor een onderhoud tussen de beide aanvoerders in persoon.''*
[63] Tacitus, *Annales* 15.2.
[64] Tacitus, *Annales* 15.3.1: *''Toen Corbulo hiervan door betrouwbare berichten op de hoogte was gebracht, zond hij Tigranes twee legioenen onder bevel van Verulanus Severus en Vettius Bolanus als reserve, met de geheime opdracht in het algemeen meer met beleid dan met overijling op te treden: immers hij wilde liever in staat van oorlog verkeren dan een oorlog voeren.''*

in staat van oorlog verkeren dan een oorlog voeren''.[65] Het plan van de Parthen mislukte en Tigranes bevond zich inmiddels in Tigranocerta en er stonden verschillende legioenen klaar om aan te vallen. In plaats van daadwerkelijk Armenië binnen te vallen en zo een fysieke strijd in de hand te werken, stuurde hij afgevaardigden naar Vologaeses om hem te wijzen op zijn schending van de provincie.[66]

In passage 15.17, die eerder al is besproken vanwege de positie van de keizer in het conflict tussen Corbulo en Paetus, komt ook Corbulo' s streven om een oorlog te ontwijken naar voren wanneer hij teleurgesteld spreekt over het beleid van Paetus: *''Corbulo klaagde dat hij zich vergeefs moeite had getroost, ' terwijl de oorlog beëindigd had kunnen worden met een vlucht van de Parthen' ; Paetus antwoordde ' dat er voor beiden nog niets verloren was: ze hadden slechts front te maken met de adelaars en verenigd Armenië, dat immers verzwakt was door het heengaan van Vologaeses, verder binnen te trekken' .''*[67] Hoe Tacitus het hier neerzet, lijkt het erop alsof Corbulo' s wil de juiste is, terwijl die van Paetus alleen maar zal leiden tot nog meer verliezen.

Er is eigenlijk constant sprake van het heen en weer sturen van gezanten tussen de Parthen en Romeinen om te onderhandelen over vrede. Zo gebeurt dit ook weer in 11.27, wanneer er vanuit de Parthen afgevaardigden naar de Romeinen komen. Corbulo' s reactie is als volgt: *''en toen er afgezanten kwamen van Tiridates en Vologaeses om over de vrede te onderhandelen, wees hij hen niet af maar zond tot hen centurio' s met niet onvriendelijke mandaten: 'het was immers nog niet zover gekomen dat men een strijd op leven en dood móest aanbinden''.*[68] Hier wordt meteen duidelijk dat er een bepaalde grens is, tot waar een diplomatieke oplossing voldoet. Als deze grens wordt overschreden zal er dus wel overgegaan worden op daadwerkelijke oorlogvoering. De uitkomst van de onderhandelingen wordt gelijk in de twee passages erna besproken. Volgens Tacitus heeft Corbulo ook bij de vijand een goede naam, en gaan de Parthen daarom ook in op zijn adviezen.[69] Dit beeld dat de vijand zou hebben over Corbulo komt overigens later nog eens voor, in passage 13.9.[70] Opnieuw komt het tot een direct onderhoud tussen de koning

---

[65] Tacitus, *Annales* 15.3.1.
[66] Tacitus, *Annales* 15.5.
[67] Tacitus, *Annales* 15.17.1.
[68] Tacitus, *Annales* 15.27.2.
[69] Tacitus, *Annales* 15.28.1: *''Nog altijd wekte bij de barbaren Corbulo' s naam geen verbittering noch gevoelens van haat voor de vijand: en daarom geloofden zij dan ook in de oprechtheid van zijn advies.''*
[70] Tacitus, *Annales* 13.9.6: gaat over een confrontatie tussen Corbulo en Quadratus Ummidius: *''En die gaven de voorkeur aan Corbulo uit ontzag voor diens vers verworven roem, alsmede uit een zekere genegenheid die voor Corbulo zelfs bij de vijanden bestond.''*

en legeraanvoerder. Mooi verwoord door Tacitus komt het hier misschien wel tot een diplomatiek hoogtepunt in deze oorlog: ''*toen de koning Corbulo zag, sprong hij het eerst van zijn paard; en ook Corbulo aarzelde niet van zijn paard te stijgen en, beiden te voet, reikten zij elkaar de rechterhand*''.[71] Even later, nadat Vologaeses heeft toegezegd de keizer een triomf 'van ongewone aard' te bezorgen, stelt Tacitus dat het onderhoud eindigde met een kus.[72]

Welsprekendheid

Welsprekendheid is volgens Paul Vanderbroeck een belangrijk basiselement van goed leiderschap. Volgens hem kwamen goed leiderschap voort uit een goede opleiding in onder andere retorica.[73] In twee passages zien we dit ook terug in het leiderschap van Corbulo. Ten eerste in passage 15.12. Nadat duidelijk was gemaakt dat Corbulo enkel barmhartig was tegenover overwinnaars, zou hij zich direct hebben gericht tot zijn eigen soldaten. Volgens Tacitus sprak hij de soldaten moed in en bereidde hij hen voor op nieuw te behalen roem met de volgende woorden: ''*Het waren geen Armenische dorpjes of stadjes die zij als beloning voor hun krachtsinspanning nastreefden, maar een Romeins kamp en, in dat kamp, twee legioenen. Indien al eens aan een gemeen soldaat in een bepaald geval, als een zeer bijzonder ereteken, een krans voor het redden van het leven van een medeburger uit handen van de bevelhebber placht te worden uitgereikt, welk een eer, hoe roemrijk zou dit dan eerst recht zijn wanneer men het zou zien gebeuren dat het aantal burgers die redding hadden gebracht, het aantal van hen die bij deze redding gebaat zijn, zou evenaren!*''.[74]

---

[71] Tacitus, *Annales* 15.28.8.
[72] Tacitus, *Annales* 15.29.3.
[73] P.J.J. Vanderbroeck (1987). *Popular Leadership and Collective Behaviour in the Late Roman Republic (ca. 80-50 B.C.).* Amsterdam: Gieben. p. 124-125.
[74] Tacitus, *Annales* 15.12.4.

Het tweede moment dat Corbulo zijn aandacht rechtstreeks aan zijn troepen schenkt, blijft een letterlijke herhaling van zijn woorden, zo zover we dat mogen aannemen, uit. Wel wordt de strekking van de redevoering benoemd: ''*Toen, nadat het reinigingsoffer naar religieus gebruik was gebracht, riep hij het leger tot een toespraak bijeen en stak een brallende redevoering af over de auspiciën van Nero en over zijn eigen krijgsdaden, terwijl hij de geleden tegenspoed schoof op de onhandigheid van Paetus, het woord voerend met veel aplomb; dit moet bij een commandant-te-velde gelden voor welsprekendheid*''.[75] Ondanks dat deze passages niet veel informatie verstrekken over het militair leiderschap van Corbulo, laten ze wel zien hoe hij het directe contact met zijn soldaten onderhield. De momenten dat hij zich rechtstreeks tot hen richt, wordt dit door Tacitus bestempeld als een redevoering en welsprekendheid. Daarmee past Corbulo wat dit thema betreft goed in het moderne plaatje van leiderschap in het Romeinse leger.

H2: Groepsgedrag

Een collectief bestaat vaak uit verschillende subgroepen die zich elk een eigen rol kunnen toe-eigenen, maar die allemaal samen toch een gevoel van solidariteit uitstralen.[76] Deze samenstelling kan informatie geven over vertoond gedrag, echter besteden antieke teksten hier vrijwel nooit aandacht aan.[77] Wat wel mogelijk is, is om in een geval van collectieve actie onderscheid te maken tussen actieve deelnemers, de elite, en passieve omstanders, de massa. In tegenstelling tot de massa heeft de elitegroep binnen het collectief een betere toegang tot middelen om daadwerkelijk tot actie over te gaan.[78] Daarbij kan dan ook gekeken worden of de mogelijke uitkomst van de actie voordelig zou zijn voor beide groepen, of bijvoorbeeld alleen voor de kleinere elite.[79] Het collectief kan zich daarnaast ook nog afzetten tegen een *outgroup*, die als 'de ander' wordt gezien.[80]

De standaardsituatie voor het gedrag van de soldaten is in principe hetzelfde als beschreven staat in het eerste hoofdstuk: in de basis gehoorzamen de soldaten hun generaal. Wanneer zij dat

---

[75] Tacitus, *Annales* 15.26.3.
[76] G.G. Fagan (2011). *The Lure of the Arena: Social Psychology and the Crowd at the Roman Games.* Cambridge: Cambridge University Press. p. 88-93.
[77] D. Slootjes (2015). ''Crowd Behaviour in Late Antique Rome'' in: M. Sághy, M. Salzman en R. Lizzi Testa: *Pagans and Christians in Late Antique Rome. Conflict, Competition and Coexistence in the Fourth Century.* Cambridge: Cambridge University Press. p. 180-181.
[78] P.J.J. Vanderbroeck (1987). *Popular Leadership and Collective Behaviour in the Late Roman Republic (ca. 80-50 B.C.).* Amsterdam: Gieben. p. 13.
[79] *Ibidem.*
[80] G.G. Fagan (2011). *The Lure of the Arena: Social Psychology and the Crowd at the Roman Games.* Cambridge: Cambridge University Press. p. 88-93.

doen, besteedt Tacitus ook weinig aandacht aan de soldaten als groep op zich: zij worden dan gerepresenteerd door Corbulo en de beslissingen die hij maakt. Pas wanneer de soldaten niet meer direct aan Corbulo gehoorzamen, wordt zichtbaar wat ze precies doen. In dergelijke situaties kent Tacitus enige vorm van *agency* toe aan deze groep, en is het afwijkende gedrag te duiden.

2.2: *Annales* 11.20

De eerste passage waarin groepsgedrag duidelijk naar voren komt, is 11.20, die in het hoofdstuk over leiderschap ook al is besproken. Naast het feit dat Claudius zich mengt in de situatie door onderscheidingen toe te kennen en zichzelf daardoor als nieuwe directe leider van de legioenen presenteert, waardoor ontevredenheid is ontstaan bij Corbulo, wekt hij tegelijkertijd ontevredenheid op bij de soldaten. Zij verwijten Claudius het zware werk dat ze moeten verrichten als alternatief voor het gevecht, en richten zich dan ook direct tot hen. Opvallend is dan ook dat Corbulo hier voor de soldaten volledig buiten zicht valt, wat bewijst dat er een nieuw collectief is ontstaan.

Dit is een van de weinige passages waarin wordt beschreven dat de soldaten daadwerkelijk uit eigen initiatief actie ondernemen, en wel in de vorm van het opstellen van een brief. Ze spreken Claudius aan op zijn leiderschap en sporen hem aan tot het voortijdig toekennen van triomfen, in de hoop dat situaties als deze, waarin de soldaten een kanaal moeten graven om hun generaal een triomf te bezorgen, in de toekomst voorkomen kunnen worden. Alhoewel het in het Nederlands beschreven staat als een ''dringend verzoek'', heeft Tacitus het beschreven als een *precantium imperatorem*, waardoor het meer op een smeekbede lijkt.

Ondanks dat het initiatief van de reactie bij de soldaten ligt, is er geen duidelijke vorm van intern leiderschap aanwezig in de tekst. Toch moet deze er wel geweest zijn. De brief wordt in het geheim opgesteld, wat betekent dat slecht enkelen daadwerkelijk bij het schrijven van de brief aanwezig geweest zullen zijn. Blijkbaar was er niet alleen de behoefte, maar ook de capaciteit om dit in het geheim te doen. De initiatiefnemers moeten daarnaast ook toegang hebben gehad tot iemand die kon schrijven, en iemand die ervoor kon zorgen dat de brief daadwerkelijk bij de keizer werd bezorgd. Dit alles laat zien dat het hier om georganiseerde collectieve actie gaat. Door het geheime aspect van de actie wordt ook duidelijke dat we hier te maken hebben met een scheiding tussen actieve deelnemers en passieve omstanders, waarbij deze laatste groep wellicht niet eens weet gehad heeft van de actie op het moment dat deze werd uitgevoerd. Wel is het zo dat beide groepen voordeel zouden behalen uit de beoogde uitkomst, namelijk het voorkomen van soortgelijk alternatief werk ten behoeve van de eer van hun commandant.

2.3: *Annales* 15.35

Passage 13.35 beschrijft de situatie vlak nadat de oorlog tussen de Parthen en de Romeinen opnieuw is opgelaaid. Het gaat in dit stuk tekst over de soldaten van Corbulo, die volgens Tacitus voor Corbulo een grotere bezigheid vormden dan de dreiging van de vijand.[81] Het leger zou dan ook bestaan uit mannen die nog nooit daadwerkelijk een oorlog hadden hoeven voeren, die zonder helmen en pantsers rondliepen en hun tijd voornamelijk in een stad hadden doorgebracht.[82]

Corbulo's reactie, reeds uitgebreider beschreven in het hoofdstuk over leiderschap, richt zich vooral op het versterken van de discipline van de troepen en het klaarmaken van een troepenmacht die wél in staat was om een oorlog tegen de Parthen tot een goed einde te brengen. Deze reactie wekt echter ook een tegenreactie op onder de soldaten. In plaats van te gehoorzamen, was er een grote groep soldaten die deserteerde.[83] Hoewel dit het enige is dat Tacitus over het gedrag van de soldaten vermeldt, is het toch een belangrijke passage doordat er ook hier wordt afgeweken van de standaardsituatie. Waar het in 11.20 ging over ontevredenheid over het leiderschap van de keizer en in 15.13 (die hierna wordt besproken) om gebrek aan goed leiderschap, is dit de enige passage waarin soldaten ook daadwerkelijk de stap nemen om zonder toestemming het Romeinse leger te verlaten. De strengheid van Corbulo is overigens niet de enige reden voor de desertie, ook het koude klimaat speelt hier een rol.

2.4: *Annales* 15.13

In passage 15.13 bevinden de Romeinse soldaten zich in legerkampen, terwijl zij langzamerhand worden ingesloten door de Parthen onder leiding van Vologaeses. De legioenen die hier het onderwerp van de passage vormen, zij de soldaten die onder Paetus dienden. In plaats van de wapenen op te nemen en zich actief te verdedigen tegenover de vijand, verdedigden zij enkel het kamp waarin zij zich bevonden wanneer de Parthen te dichtbij kwamen: ''*deze lieten zich nauwelijks uit hun tenten lokken en en deden verder niets dan hun verschansingen*

---

[81] Tacitus, *Annales* 13.35.1.
[82] Tacitus, *Annales* 13.35.3.
[83] Tacitus, *Annales* 13.35.9: ''*Later, aangezien velen door de strengheid van het klimaat en van de dienst het beu werden en deserteerden, zocht men zijn toevlucht bij streng optreden.*''

verdedigen, sommigen op bevel van de aanvoerder en anderen ten gevolge van hun eigen lafheid of omdat zij Corbulo afwachtten".[84] Corbulo was onderweg ter versterking van deze troepen, en de passage laat zien dat de soldaten Corbulo in hiërarchie boven hun eigen commandant, Paetus, plaatsen. Door dit zo te benoemen, schemert wellicht ook Tacitus' eigen voorkeur in de tekst door. Zoals in het vorige hoofdstuk beschreven neigt Corbulo eerder naar een diplomatieke oplossing, dan dat hij een fysieke oorlog wil voeren. Paetus wordt door Tacitus afgeschilderd alsof hij in dit opzicht Corbulo' s opponent is, wat er ook toe heeft geleid dat Paetus aanzienlijk meer verliezen heeft geleden dan Corbulo.

Deze tegenstelling tussen Corbulo en Paetus komt later ook nog eens duidelijk terug, en wel in passage 15.16.[85] Tacitus geeft hier een vrij emotionele beschrijving van de Romeinse troepen van Corbulo en de situatie waarin de soldaten van Paetus zich bevinden: ''*Corbulo, die hen met zijn troepen aan de oever van de Eufraat tegemoet trok, legde niet een dusdanig vertoon van onderscheidingstekenen en wapenen aan de dag dat het zou lijken alsof hij Paetus daardoor als het ware diens daarmee zo contrasterende omstandigheden voor de voeten wierp: bedroefd en jammerend over het lot van hun kameraden konden de troepen zelfs hun tranen niet bedwingen; uit droefheid kwam het ternauwernood tot de wederzijdse begroeting. Verdwenen was die onderlinge wedijver in moed, verdwenen die dorst naar roem, ambities van gelukkige mannen: alleen voor mededogen was nog maar plaats, en dat wel het meest bij de laagsten in rang*''.[86] deze beschrijving geeft Tacitus nadat hij heeft vermeld dat Corbulo aan Rome het gedrag van Paetus heeft gemeld, mogelijk om de smaad van Paetus, en daarmee zijn eigen roem, te vergroten. Wat hier gebeurt onder de soldaten, is misschien wel het tegenovergestelde van wat je van hen zou verwachten: ze tonen medeleven met de soldaten van verslagen legioenen. Emotie speelt hier dus ineens een grote rol. In de context van de passage wordt dan ook duidelijk dat de schuld van de verliezen niet bij de soldaten zelf te zoeken valt, maar bij hun directe leider en commandant, Paetus. De soldaten van Paetus worden door de soldaten van Corbulo gezien als een soort slachtoffers van hun commandant en zijn leiderschap, en het is opvallend dat Tacitus de nadruk legt op de emoties van de soldaten. Echter is het niet onlogisch, aangezien hij hiermee het verschil tussen Corbulo en Paetus nog eens extra kracht bij zet.

Terug naar 15.13, waarin de soldaten geen actieve strijden lijken te willen voeren voordat Corbulo is gearriveerd. Zij hebben hier ook een excuus voor, waarbij ze terugverwijzen naar eerdere

---

[84] Tacitus, *Annales* 15.13.2.
[85] Tacitus, *Annales* 15.16.
[86] Tacitus, *Annales* 15.16.4-5.

oorlogen: ''*En - zo redeneerden zij - de Samnieten, tenslotte een volksstam van Italische bodem, waren niet zo gewelddadig als de Parthen, die met Rome om de opperheerschappij vochten. Immers ook de zo dappere en hooggeprezen Romeinen van de oude stempel waren telkens wanneer de fortuin zich tegen hen keerde, bedacht geweest op lijfsbehoud*''.[87] Met deze, door Tacitus geciteerde, redenatie lijken de soldaten hun eigen beleid te bepalen. Ondanks dat in de tekst een duidelijk bevel vanuit de legerleiding ontbreekt, kiezen de soldaten er hier voor om zelf te bepalen dat zij geen veldslag gaan leveren. Daarbij verwijzen ze naar de oorlogvoering zoals die was onder de 'dappere en hooggeprezen Romeinen van de oude stempel', waarbij het lijfsbehoud een hint kan zijn naar de diplomatie waar Corbulo zo sterk de voorkeur aan geeft.

Gezien het feit dat dit zou hebben plaatsgevonden in het jaar 62 na Christus, en Tacitus deze tekst vermoedelijk schreef rondom of na de dood van Trajanus, is het nog maar de vraag of dit letterlijke citaat inderdaad het standpunt was dat onder de soldaten de boventoon voerde. Ook zouden er in deze situatie vermoedelijk soldaten uit hogere kringen naar voren zijn gestapt om uit te dragen dat lijfsbehoud hier het beste streven was. Opnieuw geeft de tekst geen duidelijke invulling aan mogelijke subgroepen binnen het leger die hier een rol zouden kunnen hebben gespeeld. 'De soldaten' worden hier als één homogene groep voorgesteld die een gezamenlijk standpunt uitdragen, waarbij zij boven hun eigen commandant gaan staan en wachten op Corbulo, die de situatie tot een goed einde zal moeten brengen.

Conclusie

Bij een poging om Tacitus' karakterisering van Corbulo te achterhalen via moderne concepten over groepsgedrag en leiderschap, valt als eerste op dat er uit de passages van de *Annales* vooral informatie te achterhalen valt als er wordt gekeken naar leiderschap. Over het groepsgedrag van het leger is Tacitus in deze tekst een stuk minder duidelijk. Er is weinig aandacht voor de soldaten als collectief, waar er juist veel meer aandacht is voor de individuen die de leiding hebben over deze groep. Dit geldt overigens niet alleen voor de legioenen aan de Romeinse zijde, maar ook voor de strijdkrachten van de vijanden.

[87] Tacitus, *Annales* 15.13.3.

wat betreft leiderschap worden er in de *Annales* twee relaties duidelijk zichtbaar: die tussen de keizer (Claudius of Nero) en Corbulo, en tussen de soldaten en Corbulo. Tussen de keizer en Corbulo is een wisselwerking zichtbaar, waarbij de keizer intervenieert in het beleid van de generaal en Corbulo op momenten verantwoording aflegt bij de keizer. Het wordt duidelijk dat generaals soms last hebben van de keizer die nog boven hen staat in rang, en hen daarmee kunnen beperken. Daarnaast wordt ook zichtbaar dat keizers op bepaalde momenten jaloezie kennen jegens succesvolle generaals, waardoor deze beperking in hun weg naar roem in de hand wordt gewerkt. Deze meer algemene aanname wordt bevestigd door bijvoorbeeld passage 11.20.

Bij de laatste relatie ligt de focus veel meer vanuit een top-down perspectief, dus de manier waarop Corbulo als commandant omgaat met zijn soldaten, die voor hem tegelijkertijd een middel zijn om persoonlijke roem te behalen. Om deze relatie te kunnen duiden heb ik gekozen voor drie thema's die allemaal herhaaldelijk terugkomen in de verschillende passages die voor dit onderzoek bruikbaar waren. Bij een karakterisering van Corbulo, uitgaande van alleen deze passages, zou ik dan ook stellen dat hij een commandant was die in ieder geval enige vorm van opleiding heeft genoten, die grote waarde hechtte aan de discipline van zijn soldaten, maar die ook liever met zijn vijanden tot een diplomatieke oplossing kwam (en daarmee dan alsnog roem behaalde) dan dat hij overging tot oorlogvoering.

wel moet worden erkend dat Corbulo met deze normen en waarden perfect paste in wat Tacitus wellicht voor zich zag als de ideale legeraanvoerder, ook in acht nemend dat Tacitus als tijdgenoot van Trajanus een oorlog met de Parthen niet vreemd was. Wellicht zag hij dat Corbulo's aanpak ook in zijn eigen tijd goed paste als beleid in het oosten, en heeft hij Corbulo daarmee tot een soort ideaalbeeld geschapen. Dit zou het bestaande beeld over Corbulo, als ideale creatie van Tacitus, voor een groot deel bevestigen.

Als we kijken naar het groepsgedrag van de soldaten worden twee dingen duidelijk. Ten eerste dat de soldaten van Corbulo hem ook kunnen omzeilen door zich direct te richten tot de keizer, waarmee zij Corbulo vervangen door de keizer als hun absolute en directe leider. Ten tweede lijken de soldaten Corbulo wel te verkiezen boven andere bevelhebbers, waarmee hij, ondanks zijn strenge optreden, de sympathie van de soldaten (en zelfs die van de vijand) gewonnen lijkt te hebben. Tegenstellingen die worden gemaakt met bijvoorbeeld Paetus zullen wellicht ook door Tacitus aangedikt zijn om het positieve imago van Corbulo nog maar eens te versterken, maar dat de soldaten hem serieus nemen en hem zien als hoogste leider (op de keizer na) lijkt een uitgemaakte zaak.

Een waardevolle toevoeging aan dit onderzoek zou kunnen bestaan uit een vergelijking met andere teksten waarin Corbulo een rol speelt. Zo komt hij bijvoorbeeld ook voor in teksten van Cassius Dio. Minder specifiek voor Corbulo, maar meer algemeen zou er ook gekeken kunnen worden naar het beeld over andere generaals, hun leiderschap en het groepsgedrag van hun soldaten. Niet alleen bij Tacitus, maar ook bij andere antieke auteurs. Uit dit onderzoek blijkt dat vooral de mechanismen van leiderschap over het leger iets zeggen over de manier waarop een individu als leider functioneert, en de manier waarop het collectief daaronder hierop reageert. In dit onderzoek zijn enkel de mechanismen van keizer-generaal en generaal-soldaten onderzoek, maar er zijn nog veel meer rangen die bestudeerd kunnen worden, denk aan de relatie tussen een generaal en zijn officieren, de centurio's. Hier was dit vanwege de beknopte beschrijvingen minder relevant, maar in teksten waarin militaire gebeurtenissen bredere aandacht krijgen (voor Tacitus zijn dat bijvoorbeeld de *Historiën* en de *Germania*) kunnen deze relaties waarschijnlijk beter geduid worden.

Bibliografie

Boeken

Burns, J.M. (1978). *Leadership.* New York: Harper and Row Publishers.

Fagan, G.G. (2011). *The Lure of the Arena: Social Psychology and the Crowd at the Roman Games.* Cambridge: Cambridge University Press.

Kenney, E.J. en Clausen, W.V. (1982). *The Cambridge History of Classical Literature: the Early Principate.* Cambridge: Cambridge University Press.

Manders, E. en Slootjes, D. (2020). *Leadership, Ideology and Crowds in the Roman Empire of the Fourth Century AD.* Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Sághy, M., Salzmann, M. en Lizzi Testa, R. (2015). *Pagans and Christians in Late Antique Rome. Conflict, Competition and Coexistence in the Fourth Century.* Cambridge: Cambridge University Press.

Schoonover, D.T. (1909). *A Study of Cn. Domitius Corbulo as Found in the Annals.* Chicago: Chicago University Press.

Vanderbroeck, P.J.J. (1987). *Popular Leadership and Collective Behavior in the Late Roman Republic (ca. 80-50 B.C.).* Amsterdam: Gieben.

Woodman, A.J. (2010). *The Cambridge Companion to Tacitus.* Cambridge: Cambridge University Press.

Artikelen

Ash, R. (2006). ‘’Following in the Footsteps of Lucullus? Tacitus’ Characterisation of Corbulo’’ in: *Arethusa* 39(2). Baltimore: The John Hopkins University Press.

Syme, R. (1970). ‘’Domitius Corbulo’’ in: *The Journal of Roman Studies* 60. Londen: Society for the Promotion of Roman Studies.

Vervaet, F.J. (1999). ‘’Tacitus, Domitius Corbulo and Traianus’ Bellum Parthicum’’ in: *Antiquité Classique* 68. Bussel: l’Antiquité Classique.

Vervaet, F.J. (2002). ‘’Domitius Corbulo and the Senatorial Opposition to the Reign of Nero’’ in: *Ancient Society* 32. Leuven: Peeters Publishers.

Vervaet, F.J. (2003). ‘’Domitius Corbulo and the Rise of the Flavian Dynasty’’ in: *Zeitschrift für Alte Geschichte* 52(4). Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Ville de Mirmont, H. de la (1915). ‘’Cn. Domitius Corbulo’’ in: *Revue Historique* 118(1). Parijs: Presses Universitaires de France.

Primaire Bronnen

Tacitus, *Annales*

Appendix

Van alle passages uit Tacitus' Annales waarnaar is verwezen in de hoofdtekst
(vertaling door: J.W. Meijer, *Ambos-Klassiek*)

11.18
In diezelfde dagen deden de Chauken – er waren eens geen binnenlandse partijtwisten en aangemoedigd tot handelen door de dood van Sanquinius, terwijl Corbulo naar hen onderweg was – een inval in Beneden-Germanië onder aanvoering van Gannascus die, een Canninefaat van afkomst, in ons leger had gediend bij de hulptroepen en die daarna was overgelopen en, met lichte vaartuigen zeeroverij bedrijvend, speciaal de kust teisterde waar de Galliërs woonden, omdat hij heel goed wist dat deze rijk en weinig weerbaar waren. Maar zodra Corbulo het gewest was binnengetrokken, liet hij met zijn grote taktische scherpzinnigheid waaruit weldra zijn roem zou voortkomen, waarvoor deze expeditie de eerste steen legde, de driedekkers het stroombed van de Rijn afzakken, terwijl hij de overige vaartuigen over de zeegaten en kanalen dirigeerde al naar gelang waarvoor zij geschikt waren. Nadat hij de vijandelijke schepen tot zinken had gebracht en Gannascus had verjaagd en zodra voor het ogenblik de rust voldoende was hersteld, beijverde hij zich in de legioenen, die het graafwerk lieten slabakken, die zich met tegenzin inspanden en slechts tuk waren op strooptochten, de oude discipline te herstellen die het de soldaat verbood uit het gelid te treden of zonder bevel een gevecht aan te gaan. Posten en wachten werden gewapend betrokken; iedere dienst, zowel overdag als 's nachts, werd voortaan in volle wapenrusting gedaan; en men vertelt dat hij een soldaat die ongewapend werkte aan een palissadering en een andere die bij het graafwerk slechts met een dolk was bewapend, heeft laten executeren.

Mogen deze verhalen al overdreven zijn en laat het dan al niet vaststaan of deze afschrikwekkende voorbeelden misschien ten onrechte in omloop zijn gebracht, zeker is het niettemin dat zij in het leven zijn geroepen door de gestrengheid van de legeraanvoerder; en men mag gerust aannemen dat hij streng en terzake ernstige overtredingen onverbiddelijk is geweest, als men hem al zo'n rigoureus optreden toeschreef bij zelfs futiele nalatigheden.

11.19
Overigens had dit schrikbarend optreden [van Corbulo] op onze soldaten een heel andere uitwerking dan op de vijand: wat óns betreft, onze moed werd erdoor versterkt, de kloekmoedigheid van de

barbaren werd er daarentegen door gefnuikt. En de stam van de Friezen, die sedert de opstand, ontketend door de nederlaag van L. Apronius, vijandig gezind, althans minder betrouwbaar was geworden, gaf gijzelaars en vestigde zich rustig in de landstreken die Corbulo had aangewezen. Deze stelde bij hen ook een senaat en een ambtenarenkorps in en schreef hun wetten voor. Doch opdat zij zich niet zouden onttrekken aan zijn bevelen legde Corbulo een sterkte in hun midden aan, nadat hij door afgevaardigden getracht had de Groot-Chauken te bewegen zich te onderwerpen en tevens op Gannascus een aanslag te plegen met list. En deze aanslag bleef niet zonder succes en ook was het gebruikmaken van dit middel Rome niet onwaardig tegenover een deserteur en een individu dat zich aan trouwbreuk had schuldig gemaakt. Maar de moord op Gannascus was er kwaad bloed gezet bij de Chauken en Corbulo zaaide het zaad van het verzet waar de meesten weliswaar blij mee waren, doch waar sommigen in ongunstige zin over spraken. 'Waartoe diende het de vijand uit zijn tent te lokken? Liep het slecht af, dan zou de staat er de terugslag van ondervinden; slaagde hij – dan was zo'n man van kaliber gevaarlijk voor de vrede, en uiterst hinderlijk voor een vorst zonder fut.'

Claudius verbood dan ook iedere nieuwe expeditie tegen de Germaanse stammen en dat wel zó radicaal dat hij het bevel gaf de bezettingen terug te trekken op onze oever van de Rijn.

11.20

Reeds was Corbulo bezig een legerplaats in te richten op vijandelijke bodem, toen hem een missive ter hand werd gesteld. Zij trof hem als een donderslag bij heldere hemel en alhoewel vele gedachten en gevoelens zich tegelijk aan hem opdrongen: vrees voor de keizer, de schampere spot van de zijde van de barbaren, het figuur dat hij sloeg in de ogen van de bondgenoten, gaf hij er geen andere uiting aan dan deze verzuchting: 'gelukkig de Romeinse legeraanvoerders van weleer', en gaf het teken tot de aftocht. Echter liet hij, opdat zijn krijgsmacht niet zou roesten in ruste, tussen Maas en Rijn een kanaal graven over een afstand van drieëntwintig mijl, waarmee men de risico's van de Oceaan zou kunnen omzeilen.

Hoewel Claudius hem niet vergund had daadwerkelijk oorlog te voeren, verleende hij Corbulo desalniettemin de onderscheiding van een triomf.

Niet lang daarna viel dezelfde eer te beurt aan Curtius Rufus, die in het gebied van Mattium een mijn had laten ontginnen met het doel zilveraders te zoeken. De opbrengst hiervan was pover geweest en slechts van korte duur, maar het karwei voor de legioenen zwaar en nadelig: goten graven en het verrichten van ondergrondse werkzaamheden die boven het maaiveld al zwaar geweest zouden zijn.

Hierdoor gedrukt, en daar zij zich in meerdere provincies iets dergelijks moesten laten welgevallen, stelden de manschappen in het geheim een brief op in naam van de legers, om de keizer dringend te verzoeken bij voorbaat de triomfonderscheidingen te willen toekennen aan diegenen die hij aan het hoofd van legers wilde plaatsen.

13.6

Aan het einde van het jaar werd er in onrustbarende geruchten gerapporteerd dat de Parthen weer een inval hadden gedaan en dat Armenië onder de voet gelopen werd, nadat zij Radamistus hadden verdreven die, meer dan eens meester over dit rijk en dan weer voortvluchtig, ook ditmaal geheel van oorlog had afgezien. Het laat zich denken dat men zich in dat Rome dat zo verzot is op stof tot spreken, afvroeg: 'hoe een keizer die nog niet ten volle zeventien jaar oud was, een dergelijke gevarenlast op zich kon nemen, laat staan afwentelen; wat voor houvast men wel zou hebben aan een man die zich de wet liet stellen door een vrouw; of men wellicht ook gevechten en belegeringen van steden en al wat er verder bij het voeren van een oorlog komt kijken, kon overlaten aan zijn

gouverneurs'. Daartegenin betoogden anderen weer 'dat het zó veel beter was uitgekomen dan wanneer Claudius, verzwakt van ouderdom en slap door gebrek aan energie, tot het organiseren van een veldtocht geroepen zou zijn, Claudius, die toch weer zou gehoorzamen aan de bevelen van zijn vrijgelatenen. Een Burrus, per slot, en een Seneca stonden bekend om hun ervarenheid in vele dingen; en wat de keizer betreft, hoeveel ontbrak er dan wel aan zijn volwaardige kracht als men bedacht dat een Cn. Pompeius op zijn achttiende levensjaar, dat een Caesar Octavianus op zijn negentiende de lasten van burgeroorlogen hadden kunnen torsen? In de toprang brengt men het meeste eer door autoriteit en door beleid dan door wapenen en door de kracht van zijn handen tot een goed einde. Ontegenzeggelijk zou hij nu een kans krijgen het bewijs te leveren of hij zich behoorlijke vrienden zou weten te kiezen of niet; of hij met terzijdestelling van alle jaloezie de voorkeur zou geven aan een voortreffelijke opperbevelhebber boven een gefortuneerde, zo een die prat gaat op door intriges verkregen protectie.'

13.7

Terwijl de publieke opinie zich in deze en dergelijke bewoordingen uitsprak, liet Nero niet alleen de jonge lichting, gerekruteerd in de naburige provincies ter completering van de legioenen van de Oriënt, aanrukken, maar ook die legioenen zelf dichter bij Armenië overplaatsen, en gelastte de beide oude koningen Agrippa en Antiochus hun troepenmacht op oorlogssterkte te brengen om daarmee van hun kant het gebied van de Parthen binnen te vallen, en liet tegelijkertijd bruggen over de rivier de Eufraat slaan; en hij stelde Klein-Armenië onder Aristobulus, het gewest Sophene onder Sohaemus met de tekenen van de koninklijke waardigheid. En juist op het goede ogenblik stond tegen Vologaeses een rivaal op in de persoon van zijn zoon Vardanes; en de Parthen trokken weg uit Armenië alsof zij de oorlog wilden uitstellen.

13.8

Maar bij de senatoren werden al deze gebeurtenissen gevierd in hyperbolen door de gevoelens van diegenen die voorstelden dankgebeden te laten plaatsvinden en dat de keizer op de dagen van die dankgebeden het triomfale staatsiekleed zou worden toegestaan, en dat hij in triomf Rome zou binnenrijden, en dat van hem een beeld van gelijke grootte als dat van Mars de Wreker in dezelfde tempel zou worden opgericht, verblijd als zij waren – buiten hun gebruikelijke vleierij om – dat hij Domitius Corbulo de leiding gegeven had om Armenië te handhaven en omdat het ernaar uitzag dat de gelegenheid om zich te onderscheiden opengesteld werd. De verdeling van het Oriëntleger was zó dat een deel van de hulptroepen met twee legioenen in de provincie Syrië zou blijven onder het bevel van Quadratus Ummidius, stadhouder van dit gewest, en dat een gelijk aantal Romeinen en bondgenoten zou worden ingedeeld bij Corbulo, waaraan zouden worden toegevoegd de cohorten en de cavalerie-eenheden die in Cappadocië overwinterden. De geallieerde koningen kregen de opdracht zich ter beschikking te houden van de één of de ander, al naar gelang dienstig zou zijn voor de oorlogvoering; maar hun voorliefde helde meer over tot Corbulo. Met de vurige wens zich een goede reputatie te verwerven die zo bij uitstek effectief is bij het begin van krijgsverrichtingen, legde deze commandant in ijltempo zijn weg af en trof bij Aegeae, een stad van Cilicië, Quadratus aan, die hem tot daar toe tegemoetgetrokken was uit vrees dat Corbulo, als deze Syrië zou zijn binnengetrokken om er zijn troepen over te nemen, aller blikken op zich zou vestigen door zijn kolossale gestalte, door zijn bombastisch redenaarstalent, en ook doordat hij, afgezien van zijn ervaring en inzicht, imponeerde door de glans van uiterlijke schijn.

13.9

Overigens zonden beiden boden naar koning Vologaeses en vermaanden hem 'de vrede te verkiezen boven oorlog en door het stellen van gijzelaars het bij zijn voorgangers gebruikelijke eerbetoon jegens het Romeinse volk voort te zetten'. En Vologaeses – hetzij om meer op zijn gemak toebereidselen tot de oorlog te kunnen maken dan wel om zich, onder de dekmantel van gijzelaars, te ontdoen van potentiële rivalen – leverde de edelsten uit het geslacht van de Arsaciden uit. En zij werden in ontvangst genomen door de centurio Insteius die, door Ummidius gezonden, toevallig de eerste was om aangaande deze kwestie een onderhoud te hebben met de koning. Toen dit Corbulo ter ore was gekomen, gelastte hij Arrius Varus, de commandant van de cohorte, om de gijzelaars uit zijn handen te gaan overnemen. Hieruit vloeide een woordenwisseling voort tussen de commandant en de centurio, en opdat deze niet langer de buitenlanders tot vermaak zou strekken, besloot men in deze kwestie de scheidsrechterlijke uitspraak te aanvaarden van de gijzelaars zelf en van de gezanten die hen begeleiden. En die gaven de voorkeur aan Corbulo uit ontzag voor diens vers verworven roem, alsmede uit een zekere genegenheid die voor Corbulo zelfs bij de vijanden bestond. En hieruit kwam tweespalt tussen de aanvoerders voort, daar Ummidius zich erover beklaagde 'dat hem de vruchten van hetgeen hij met zijn parlementeren gedaan had weten te krijgen ontfutseld waren', terwijl Corbulo daartegenin betoogde 'dat de koning niet te bewegen geweest was gijzelaars aan te bieden vooraleer hij, Corbulo, zelf tot opperbevelhebber was gekozen, waardoor hij Vologaeses' hoopvolle verwachtingen in vrees had doen verkeren'. Om de kemphanen tot verzoening te brengen liet Nero het volgende bekendmaken: 'dat ter ere van de successen van Quadratus en Corbulo de keizerlijke bijlbundels getooid zouden worden met een lauwerkrans'. – Hoewel een deel van deze gebeurtenissen overgrijpt op een volgende consulaire ambtsperiode, heb ik deze feiten samengebundeld.

13.35

Maar Corbulo had meer te stellen met de laksheid van zijn soldaten dan met de arglist van zijn vijanden. Geen wonder; de uit Syrië overgeplaatste legioenen, verslapt door een lange periode van vrede, konden zich slechts met de grootste tegenzin schikken in de krijgsdienst van de Romeinen. Het is met voldoende zekerheid komen vast te staan dat er in dit leger veteranen zijn geweest die nooit op post hadden gestaan, noch ooit een wacht hadden betrokken, die wal en gracht aanstaarden als nooit eerder geziene rariteiten, die zonder helmen, zonder pantsers, opgepoetst en belust op gewin in de steden hun diensttijd hadden volbracht.

Daarom ontsloeg Corbulo uit de dienst diegenen die niet mee konden door ouderdom of ziekte en vroeg versterking. En er werden lichtingen gehouden in Galatië en Cappadocië, en uit Germanië werden hem toegevoegd een legioen met de ruiterij van de hulptroepen en de infanterie van de cohorten. En heel dit leger werd 'onder de tenten' gehouden, hoewel het zo bar winterde dat de grond overdekt was met een laag ijs en men hem moest uitgraven wilde men de mogelijkheid hebben tenten op te slaan. Door de bijtende kou bevroren de ledematen van vele soldaten en sommigen zijn op wacht doodgevroren. En men heeft gezien hoe van een soldaat die een bundel hout droeg, de handen van voren zo stijf bevroren waren dat ze aan de last bleven vastzitten en van zijn verminkte armstompjes afvielen. Corbulo zelf liet zich herhaaldelijk zien, luchtig gekleed, blootshoofds, zowel op mars als bij de werkzaamheden, wakkere kerels lof toezwaaiend, met een troostwoord de zieken opbeurend, allen het voorbeeld gevend.

Later, aangezien velen door de strengheid van het klimaat en van de dienst het beu werden en deserteerden, zocht men zijn toevlucht bij streng optreden. En voorwaar, hier ging het niet toe zoals in andere legers, waar men een eerste en een tweede overtreding door de vingers zag, maar ieder die de vaandels in de steek gelaten had, boette daarvoor ogenblikkelijk met zijn hoofd. En dit is

in de praktijk heilzaam gebleken en te prefereren boven clementie; want in deze legerplaats telde men minder deserteurs dan in andere, waar met pardon werd gewerkt.

13.36

Voorlopig hield Corbulo de legioenen binnen de legerplaats, in afwachting van het tijdstip waarop de lente tot volle bloei zou zijn gekomen en distribueerde zijn hulpcohorten over strategisch doelmatige punten en vaardigde een verbod uit 'het initiatief tot de strijd te nemen'. Het commando over deze detachementen legde hij in handen van Paccius Orfitus, die reeds in de rang van oppercenturio had gediend. Hoewel deze Corbulo had gerapporteerd dat de barbaren niet op hun hoede waren en dat hem de kans werd geboden een succes te boeken, kreeg hij het bevel zich binnen zijn versterkingen te houden en grotere strijdkrachten af te wachten. Maar hij verbrak dit verbod en nadat er uit de meest nabije forten enkele vendels tot hem waren gekomen en in hun onervarenheid de strijd verlangden, bond hij het gevecht met de vijand aan en werd verslagen. En verschrikt door Paccius' nederlaag, vluchtten diegenen die hem versterking hadden moeten brengen in paniek terug, ieder naar zijn eigen legerplaats. Hierover was Corbulo ernstig ontstemd, voer heftig uit tegen Paccius, tegen diens officieren en soldaten en gelastte hen te kamperen buiten de legerwal; en ze moesten de vernedering verduren en de straf werd pas opgeheven toen heel het leger er nadrukkelijk om verzocht.

13.37

Behalve door zijn eigen vazallen ook nog door de macht van zijn broer Vologaeses ondersteund, voerde Tiridates echter de oorlog niet langer tersluiks, maar bestookte Armenië openlijk, plunderde diegenen uit van wie hij kon aannemen dat zij onze zijde hadden gekozen en als er troepen tegen hem in 't veld werden gebracht, ontweek hij deze, en door zich plotseling nu een hier, dan weer elders te vertonen verspreidde hij meer schrik door het gerucht van zijn nadering dan door daadwerkelijke strijd. En zo is het te begrijpen dat Corbulo, die zich teleurgesteld zag in zijn lang gekoesterd verlangen strijd te leveren en die naar het voorbeeld van de vijand genoodzaakt was zijn operatiegebied uit te breiden, ertoe kwam zijn krachten te verdelen, zodat zijn onderbevelhebbers en commandanten op verschillende plaatsen tegelijk konden aanvallen. Tegelijkertijd beval hij koning Antiochus op te marcheren naar de provincies die het dichtst bij zijn rijk lagen. Want, wat Pharasmanes betreft, hij koelde, nadat hij zijn zoon Radamistus alsof hij een verrader was gedood had om daardoor zijn aanhankelijkheid aan ons te betuigen, zijn oude haat tegen de Armeniërs maar al te graag. En toen ook geschiedde het voor het eerst dat, gewonnen voor onze zaak, de Moschi, een stam meer dan de andere verbonden met de Romeinen, invallen deden in de meest ontoegankelijke gebiedsdelen van Armenië. Zo sloegen Tiridates' plannen in hun tegendeel om, en hij zond gezanten om namens hemzelf en namens de Parthen met klem opheldering te vragen 'waarom hij na kort tevoren gijzelaars te hebben gegeven en na de vriendschappelijke betrekkingen die ook voor nieuwe gunstbewijzen vooruitzichten openden hersteld te hebben, uit Armenië, zijn oud bezit, verdreven werd. Alleen daarom had Vologaeses zelf nog geen vin verroerd, omdat zij liever hun goed recht wilden hanteren dan geweld gebruiken; maar volhardde men in de oorlog, dan zouden de Arsaciden niet te kort schieten in moed, dan zou hen niet verlaten dat geluk waarvan het bewijs reeds vaker was geleverd door nederlagen, de Romeinen toegebracht.'

Hierop adviseerde Corbulo, die er met voldoende zekerheid van verwittigd was dat Vologaeses aan handen en voeten gebonden was door de afvalligheid van Hyrcanië, Tiridates zich tot de keizer te wenden met verzoekschriften. 'Hem kon een vaste troon en een heerschappij zonder bloedvergieten ten deel vallen als hij de onzekere hoop op een verre en late toekomst wilde laten varen, om in plaats daarvan nabije en verkieslijker aspiraties na te streven.'

13.38
Daar men met het op en neer trekken van gezanten van Corbulo naar Tiridates en vice versa geen steek verder kwam wat betreft een beslissing inzake de vrede, besloot men vervolgens tijdstip en plaats te bepalen voor een onderhoud tussen de beide aanvoerders in persoon.

Tiridates zei zich te zullen laten escorteren door duizend ruiters; 'het aantal soldaten en van welk wapen dat Corbulo terzijde mocht staan wilde hij niet bepalen als zij tenminste maar kwamen zonder pantsers en helmen, naar vredestrant'. Reeds voor ieder doodgewoon mensenkind, laat staan dan voor een oude en doorgewinterde bevelhebber, was deze list van de barbaren zo doorzichtig als glas. 'Dat er van de zijde van de Parthen een beperkt aantal manschappen was vastgesteld, terwijl onzerzijds een groter contingent mocht worden meegebracht, vond zijn verklaring hierin dat men een valstrik opstelde. Want indien lichamen zonder bescherming blootgesteld zouden worden aan een in het hanteren van pijlen geoefende ruiterij, dan zou het grote aantal ervan hoegenaamd geen voordeel opleveren.'

Niettemin antwoordde Corbulo, die zich hield alsof hij de opzet niet doorzag, 'dat zij oprechter van gedachten zouden wisselen over die maatregelen die men in beider belang moest nemen, in aanwezigheid van de legers in hun geheel'. En hij zocht een terrein uit waarvan de ene zijde werd ingenomen door geleidelijk oplopende heuvels, geschikt om de gelederen van de infanterie op te nemen, de andere zijde zich uitbreidde tot een vlakte, geknipt om er de cavalerievendels in te ontplooien. Op de afgesproken dag posteerde Corbulo, die het eerst aanwezig was, de cohorten van de bondgenoten en de hulptroepen van de koningen op de flanken, in het centrum het zesde legioen waaronder hij had ingedeeld drieduizend man van het derde, gedurende de nacht uit de nadere kampementen opgecommandeerd, het geheel onder één adelaar om de schijn te wekken als had men één en hetzelfde legioen voor ogen.

Toen de dag reeds ten avond neigde, betrok Tiridates in de verte een stelling vanwaar men hem beter kon zien dan verstaan. En zo beval de Romeinse veldheer, zonder dat het tot een bespreking gekomen was, de soldaten ieder naar zijn eigen legerplaats af te marcheren.

13.39
Hetzij dat Tiridates argwaan koesterde dat wij hem wilden verschalken omdat onze troepen verschillende richtingen tegelijk insloegen, hetzij met het doel onze konvooien die van de Pontus Euxinus en van de stad Trebizonde onderweg waren af te vangen, brak Tiridates ijlings op. Maar de konvooien kon hij niet overweldigen daar zij geleid werden over bergen die door onze posten bezet waren en Corbulo maakte, om de oorlog niet nodeloos te rekken en de Armeniërs te dwingen hun eigen hebben en houden te verdedigen, aanstalten de vestingen te vernielen, en nam zelf de sterkste burcht in deze provincie, met name Volandum, voor zijn rekening; de minder belangrijke liet hij over aan zijn onderbevelhebber Cornelius Flaccus en aan de commandant van de legerplaats Insteius Capito. Na verkenning van de verdedigingswerken en na wat voor een bestorming dienstig is in orde gemaakt te hebben, spoorde hij zijn manschappen aan de rondzwervende vijand die noch voor vrede, noch voor de oorlog paraat was maar die zijn trouweloosheid en lafheid door de vlucht demonstreerde, uit zijn schuilhoeken te jagen en het oog gevestigd te houden op roem, en tevens op buit. Daarop verdeelde hij zijn leger in vieren: één deel, in dichte gelederen geschaard zodat zij een schilddak konden formeren, zette hij in om de wal te ondermijnen; een tweede deel liet hij de belegeringsladders bij de muren brengen; een groot aantal beval hij met slingerwerktuigen brandfakkels en speren naar binnen te slingeren. Aan de steenslingeraars en projectielwerpers werd een plaats aangewezen vanwaar zij uit de verte kogels konden werpen, opdat geen enkele plaats een

schuilhoek zou bieden aan de benarde verdedigers die van alle kanten gelijkelijk werden bestookt. Ten gevolge van deze maatregelen was de strijdlust van ons vechtend leger zo groot dat de muren ontbloot waren van verdedigers voordat een derde deel van de dag verstreken was, dat de barricaden van de poorten weggeruimd, dat de versterkingen genomen waren door er overheen te klimmen; en dat alle jonge verdedigers over de kling werden gejaagd terwijl onzerzijds geen enkele soldaat gedood en slechts uiterst weinigen waren gewond. Het niet-oorlogvoerende volk werd als slaaf verkocht, de rest van de buit ging over in handen van de overwinnaars. Gelijk succes hadden de onderbevelhebbers en de commandant, en nadat op één dag die vestingen stormenderhand waren genomen, kwamen de andere hun capitulatie aanbieden, sommige uit angst, andere uit vrije wil van de inwoners.

Uit deze successen putte Corbulo de moed de hoofdstad van dit volk, Artaxata, aan te vallen.

De legioenen werden echter niet langs de kortste weg daarheen gebracht daar zij, als zij de rivier de Araxes, die onderlangs de muren loopt, over de brug zouden oversteken, onder schootsbereik van de vijand zouden raken. Zij staken de rivier over op een afstand en op tamelijk brede doorwaadbare plaatsen.

13.40

Tiridates echter nam – enerzijds uit schaamte geen knip voor de neus waard te lijken als hij zich gedwee een belegering zou laten opdringen en anderzijds uit vrees zichzelf en zijn cavalerietroepen te verwikkelen in moeilijk terrein ingeval hij zou trachten de belegering te verhinderen – ten langen leste het besluit zich op het slagveld te vertonen met een slagvaardig leger en op een gunstige dag de strijd aan te binden, of zich door middel van een schijnvlucht de gelegenheid tot een valstrik te verschaffen. Daarom bestookte hij eensklaps van alle kanten het Romeinse leger op mars, echter voor onze veldheer geen verrassing, daar deze zijn leger zo had geordend dat het evenzeer mars- als slagvaardig was. Op de rechterflank marcheerde het derde legioen, op de linker het zesde, in het centrum de keurtroepen van het tiende. De bagage had men opgenomen tussen de gelederen en duizend man cavalerie dekten de achterhoede, aan wie Corbulo het bevel had gegeven met het zwaard in de vuist de chargerende vijanden af te slaan, maar hen niet te achtervolgen als zij terugweken. Op de vleugels marcheerden de boogschutters te voet en de rest van de ruiterij, waarbij de linkervleugel zich meer uitrekte, de voet van de heuvels volgend opdat de vijand, als deze door de gelederen was heengebroken, tegelijkertijd van voren aangegrepen en in de tang genomen kon worden. Van zijn kant bestookte Tiridates ons, nochtans zonder zich te wagen binnen schootsbereik van onze werpschichten, maar nu eens dreigend, dan weer de schijn aannemend bang te zijn, in de hoop onze gelederen losser te kunnen maken en geïsoleerde groepen te kunnen achtervolgen. Toen er in onze gelederen echter nergens een bres ontstaan was door roekeloosheid en er verder niets gebeurd was dan dat een decurio van de ruiterij zich in zijn overmoed al te ver naar voren had gewaagd en met pijlen was doorzeefd, met welk afschrikwekkend voorbeeld hij de overigen een les had gegeven de discipline in acht te nemen, trok de vijand zich terug daar de schemering reeds inviel.

13.41

En Corbulo bakende op de plaats zelf een legerplaats af en overlegde of hij met zijn legioenen zonder bagage in de nacht zou oprukken naar Artaxata en er het beleg om zou slaan, daar hij meende dat Tiridates zich daarheen uit de voeten had gemaakt. Vervolgens, nadat verkenners het bericht hadden binnengebracht ‘dat de mars van de koning een meer verwijderd doel had en dat het niet uitgemaakt was of men zich begaf naar de Meden of naar de Albanen’ bleef hij wachten op het aanbreken van de dag, na zijn lichtbewapende troepen uitgezonden te hebben die inmiddels de muren moesten

omsingelen en de belegering vanuit de verte moesten inleiden. Maar de bewoners van de vesting openden uit eigen beweging de poorten en gaven zichzelf met hun have en goed over aan de Romeinen. Hieraan dankten zij was henzelf betreft hun lijfsbehoud; maar in Artaxata werd de brand gestoken en het werd verwoest en met de grond gelijk gemaakt, omdat het niet gehouden kon worden zonder een sterk garnizoen wegens de grote omvang van de ommuring en ook, omdat wij niet over zoveel krachten beschikten dat wij die konden splitsen om én een forse bezetting te kunnen afzonderen, én een operatieleger op de been te kunnen houden; of, indien wij Artaxata ongemoeid hadden gelaten en zonder bewaking hadden achtergelaten, dan was de hele operatie op zichzelf nutteloos geweest of zou het ons geen roem hebben opgeleverd dat de vesting genomen was.

Men diste nog een mirakel op als door de goddelijke wil zo bestierd. Immers alles in de omtrek tot vlak bij de huizen van de stad, lag in klare zonneschijn; wat door de muren omsloten werd, werd plotseling door een donkere wolk bedekt en door bliksemflitsen afgescheiden op een wijze dat men er de conclusie uit mocht trekken dat de stad als 't ware door de toorn van de goden aan haar verdoemenis werd overgeleverd.

Wegens deze zege werd Nero eenstemming als 'imperator' begroet, en bij senaatsbesluit werden er dankfeesten verordineerd en standbeelden, triomfbogen en het consulaat voor een reeks van jaren voor de keizer; ook besloot men in de rij van feestdagen de dag op te nemen waarop de overwinning was bevochten, waarop zij was bekend geworden, en waarop zij officieel in de senaat was afgekondigd en men decreteerde nog een heleboel andere vleierijen van hetzelfde slag, die zozeer de perken te buiten gingen dat C. Cassius – die zijn instemming had betuigd met de overige eerbewijzen – betoogde 'dat, als men de goden dank wilde brengen in overeenstemming met de gunst van de fortuin, het jaar in zijn geheel zelfs niet toereikend zou zijn voor de dankfeesten, en dat men daarom een onderscheid diende te maken tussen gewijde dagen en werkdagen, opdat men zodoende het goddelijke kon vereren zonder daarbij de zaken van de sterfelijke mensen te laten vastlopen'.

14.23

Intussen huldigde Corbulo na de verwoesting van Artaxata het standpunt dat hij van de ontsteltenis waarvan de vijand nog niet was bekomen, moest profiteren om Tigranocerta in te nemen – om, als ook deze stad vernietigd zou zijn, zodoende de vrees van de vijand te vergroten óf om zich, voor 't geval dat hij de stad spaarde, het aureool van zachtmoedigheid te verwerven -, en zo marcheerde hij daarheen met een leger dat geen vijandige gezindheid aan de dag legde, om niet de hoop op pardon de bodem in te slaan, maar toch ook niet zonder zijn veiligheidsmaatregelen in acht te nemen, daar hij wist te doen te hebben met een volk dat licht van het ene uiterste in het andere valt: even futloos tegenover gevaren als onbetrouwbaar wanneer het de kans schoon ziet.

De barbaren gedroegen zich ieder naar eigen aard: sommigen kwamen met smeekbeden, anderen verlieten hun dorpen en vluchtten de rimboe in; er waren er ook die zich met medeneming van alles wat hun het dierbaarst was verborgen in rotsholen.

Zoals men kan verwachten, stelde de Romeinse opperbevelhebber hier verschillende maatregelen tegenover: genade jegens de smekelingen, snelheid tegenover de voortvluchtigen, onbarmhartigheid tegenover hen die zich hadden verborgen in schuilplaatsen in de rotsen, waarvan hij de in- en uitgangen liet dichtstoppen met takkenbossen en struiken waar hij de brand in stak.

En toen hij langs de grenzen van de Mardi trok, vielen zij hem aan, geoefend als zij zijn in de guerilla en tegen invasie beschermd door hun bergen. Corbulo stuurde zijn Hiberische troepen op hen af, brandschatte hun land en strafte de vermetelheid van deze vijand af ten koste van het bloed van vreemdelingen.

14.24

Hoewel hijzelf en zijn leger geen schade leden ten gevolge van krijgsverrichtingen, werden zij toch geteisterd door gebrek en door het zwoegen, gedwongen om de honger te verdrijven door het eten van het vlees en vee. Daarbij kwamen nog de waterschaarste, de verzengende hitte van de zomer en de eindeloze dagmarsen, die slecht draaglijk werden door het uithoudingsvermogen van de veldheer, die in staat was hetzelfde te verdragen als, ja zelfs meer dan de gemeen soldaat. Vervolgens bereikte men ontgonnen landstreken; en men maaide de veldvruchten en veroverde bij eerste bestorming één van de twee burchten waarheen de Armeniërs hun toevlucht hadden gezocht; zij die de eerste aanval hadden afgeslagen, werden door een beleg gedwongen. Vandaar trok men naar het land van de Tauranieten, waar de veldheer aan een onverwacht gevaar is ontsnapt. Want niet ver van zijn tent trof men een Armeniër aan uit de gegoede stand, bewapend met een dolk, die, gefolterd, de opzet van de moordaanslag waarvan hij zelf de aanstichter was, bekende en zijn medeplichtigen verried; en toen hun schuld bewezen was, zijn deze lieden, die onder het mom van vriendschap boos opzet in hun schild voerden, bestraft.

Niet lang daarna brachten onderhandelaars, naar Tigranocerta gezonden, het bericht terug ‘dat de poorten van de stad open stonden en dat de inwoners Corbulo’s bevelen afwachtten’. Tevens stelden zij hem een gouden krans als pand van gastvriendschap ter hand. En Corbulo ontving hen eervol en de stad werd niets ontnomen, in de hoop dat de burgerij die hij in het volle bezit van have en goed had gelaten, daardoor des te gewilliger onderdanig zou blijven.

14.26

En meer nog: ook Tiridates, die door het gebied van de Meden heen de grensstreken van Armenië trachtte binnen te vallen, dwong hij, na zijn onderbevelhebber Verulanus met de hulptroepen vooruit te hebben gezonden en zelf te zijn opgerukt met zijn kerntroepen in geforceerd marstempo, zich ver terug te trekken en de hoop op een goede afloop van de oorlog op te geven; en nadat hij door moordpartijen en brandschattingen diegenen had uitgeroeid wier vijandelijke gezindheid jegens ons hij had leren kennen, maakte hij zich op zijn rechten als heer en meester over Armenië te gaan uitoefenen, toen Tigranes ten tonele verscheen, uitgezocht door Nero om het bewind te gaan voeren, een figuur voortgekomen uit de adel van Cappadocië, [achter]kleinzoon van koning Archelaus, doch doordat hij lange tijd in Rome als gijzelaar had geleefd, gedeemoedigd tot een slaafse gedweeheid. Deze Tigranes nu werd niet eenstemmig geaccepteerd, daar bij menigeen nog de verknochtheid aan de Arsaciden voortleefde. Maar de meesten voor wie de overmoed van de Parthen een gruwel was, gaven de voorkeur aan een door de Romeinen gezonden koning.

Men gaf hem om zich te kunnen handhaven duizend man legioensoldaten, drie cohorten bondgenotentroepen en twee afdelingen cavalerie; en opdat hij des te gemakkelijker zijn nog jonge heerschappij in stand zou kunnen houden, werden gebiedsdelen van Armenië, al naar gelang hun aangrenzende ligging, ondergeschikt gemaakt aan Pharasmanes, aan Polemo, aan Aristobulus en aan Antiochus. Corbulo trok terug naar Syrië, dat door de dood van de stadhouder Ummidius zonder regent was en dat nu aan Corbulo’s zorgen werd toevertrouwd.

15.2

Deze overwegingen woelden in Vologaeses; daarom riep hij de kroonraad bijeen, deed Tiridates naast zich plaatsnemen en begon als volgt te spreken: ‘deze vorst, gesproten uit dezelfde vader als ik, heb ik, nadat hij mij in overeenstemming met mijn leeftijd de hoogste titel heeft overgelaten, in het bezit gesteld van Armenië, wat geldt als de derde graad van heerschappij. Want Pacorus had reeds eerder de heerschappij over de Meden op zich genomen. En ik meende in tegenstelling tot oude broederveten en tot de onenigheden in mij Huis mijn penaten in een de goden gevallige harmonie te hebben gebracht. Maar de Romeinen verijdelen dit streven en verbreken ook thans tot hun eigen verderf de vrede die zij nooit tot hun eigen geluk hebben geschonden. Ik wil het niet loochenen: liever dan door bloed had ik door billijkheid, liever op rechtsgronden dan door wapengeweld had ik willen handhaven wat ik van mijn voorvaderen verworven heb. Heb ik al gefaald door te weifelen, ik zal ’t herstellen door moed. Uw kracht tenminste is ongerept, uw eer onaangetast, waaraan gij hebt gepaard de roep van gematigdheid, hetgeen zelfs door de hoogstgeborenen van de stervelingen niet gering moet worden geschat en hetgeen de goden welgevallig is.’

Tegelijkertijd bond hij Tiridates de diadeem om het hoofd en gaf aan de edelman Monaeses het commando over een korps ruiters dat gereed stond en dat volgens gewoonte de koning als lijfwacht escorteert, waaraan hij de hulptroepen van de Adiabenen toevoegde, en gaf het bevel Tigranes uit Armenië te verjagen, terwijl hijzelf ondertussen, na zijn geschillen met de Hyrcaniërs te hebben bijgelegd, zijn binnenlandse strijdkrachten en de hoofdmacht van zijn leger op de been bracht om daarmee de Romeinse provincies te bedreigen.

15.3

Toen Corbulo hiervan door betrouwbare berichten op de hoogte was gebracht, zond hij Tigranes twee legioenen onder bevel van Verulanus Severus en Vettius Bolanus als reserve, met de geheime opdracht in het algemeen meer met beleid dan met overijling op te treden: immers hij wilde liever in staat van oorlog verkeren dan een oorlog voeren. Hij had aan de keizer geschreven dat hij ter verdediging van Armenië behoefte had aan een speciale aanvoerder: Syrië verkeerde door de bedreiging van Vologaeses in een nogal netelige crisis. Ondertussen stelde hij de rest van zijn legioenen op aan de oevers van de Eufraat, bewapende een inderhaast samengeraapt korps uit de provincie en ving met forten het binnendringen van vijandelijke troepenafdelingen op. En omdat de streek arm is aan water richtte hij zijn forten in bij de bronnen; hier en daar liet hij de beekjes met hopen zand dempen.

15.4

Terwijl Corbulo ter beveiliging van Syrië deze maatregelen nam, rukte Monaeses in ijlmarsen op om sneller ter plaatse te zijn dan het gerucht van zijn nadering, maar trof Tigranes niettemin niet onvoorbereid of zonder dat hij op zijn hoede was. Deze had zich genesteld in Tigranocerta, een stad weerbaar door het aantal van haar verdedigers zowel als door de sterkte van haar ommuring. Daarenboven kronkelt de Nicephorius, een stroom van niet onaanzienlijke breedte, zich om een gedeelte van de muren en was er een enorme gracht gegraven daar waar men niet op de rivier vertrouwde. En in die stad lagen troepen en er was van tevoren in levensmiddelen voorzien bij de aanvoer waarvan sommigen zich al te happig naar buiten hadden gewaagd en waren omsingeld door plotseling optredende vijanden, hetgeen de overigen meer in woede had doen ontbranden dan dat het hun vrees had ingeboezemd. Maar de Parth ontbreekt het aan iedere stoutmoedigheid in het gevecht van man tegen man, nodig om een beleg tot een goed einde te brengen: met een pijlschot te hooi en te gras schrikt hij verschanste vijanden niet af en fopt zichzelf. Toen de Adiabenen begonnen ladders en belegeringswerktuigen uit te brengen, werden zij zonder moeite naar beneden gesmeten en daarop in stukken gehakt door onze manschappen die een uitval deden.

15.5
Maar Corbulo, die ondanks zijn voorspoed meende de juiste maat te moeten houden bij zijn fortuin, stuurde een deputatie naar Vologaeses om protest aan te tekenen wegens de schending van zijn provincie: ‘men hield een koning, bondgenoot en vriend van het Romeinse volk, benevens Romeinse cohorten, ingesloten. Vologaeses moest liever het beleg opheffen of hij, Corbulo, zou zijnerzijds eveneens zijn kamp opslaan op vijandelijke bodem.’ De centurio Casperius, voor deze missie uitgekozen, vond de koning in Nisibis, gelegen op zevenendertig mijl afstand van Tigranocerta, en kweet zich van zijn opdracht op hoge toon.

Het was een oud en ingeworteld principe van Vologaeses de Romeinse wapenen te ontwijken; en voor het ogenblik liepen de dingen niet van een leien dakje. ‘Het beleg was mislukt, Tigranes zat veiligjes met zijn troepen en zijn proviand; de manschappen die de bestorming hadden ondernomen waren op de vlucht gedreven; er waren legioenen tegen Armenië uitgezonden, en andere die aan de grenzen van Syrië lagen, stonden klaar om nog bovendien binnen te vallen; zelf bezat hij een ruiterij die verzwakt was door gebrek aan groenvoer’; want een zwerm sprinkhanen was plotseling komen neerstrijken en had alles wat er in de omtrek aan gras of lover was totaal weggevreten. Daarom antwoordde hij, zijn vrees goed verbergend, terwijl hij een vriendelijke houding voorwendde, ‘dat hij legaten zou zenden naar de Romeinse keizer wegens zijn aanspraken op Armenië en om de vrede te bevestigen’. Hij gelastte Monaeses het beleg van Tigranocerta op te breken en trok zelf ook terug.

15.6
De meesten beschouwden dit als het resultaat van de vrees van de koning en van de dreigingen van Corbulo en bliezen het op tot iets geweldigs. Anderen echter legden het uit ‘als hadden zij het in ’t geheim op een akkoordje gegooid dat, na beëindiging van de oorlog van beide zijden en nadat Vologaeses zich zou hebben teruggetrokken, ook Tigranes Armenië zou verlaten. Want waarom zou ander het Romeinse leger uit Tigranocerta zijn afgecommandeerd? Waarom zou in vredestijd prijsgegeven worden wat men in de oorlog had verdedigd? Of zou men soms prettiger hebben overwinterd in een uithoek van Cappadocië onder inderhaast opgeslagen hutten dan in de hoofdstad van een pas gehandhaafd koninkrijk? Zeker had men de oorlog uitgesteld, opdat Vologaeses met een andere tegenstander dan met Corbulo zijn krachten zou moeten meten, en opdat Corbulo zijn in zovele jaren verworven roem niet verder in de waagschaal zou hoeven te stellen.’

Want, zoals ik al vermeld heb, had hij ter bescherming van Armenië een speciale commandant verlangd en naar verluidde was Caesennius Paetus onderweg. En weldra verscheen deze ter plaatse, terwijl de troepen zo werden verdeeld dat het vierde en twaalfde legioen waaraan was toegevoegd het vijfde dat kort tevoren uit Moesië was opgecommandeerd, alsmede de hulptroepen uit Pontus en die van de Galaten en het derde, het zesde en het tiende legioen en de troepen die vroeger in Syrië hadden gelegen, ter beschikking van Corbulo zouden blijven; ‘het overige zouden zij al naar omstandigheden gemeenschappelijk hebben of verdelen’.

Maar Corbulo duldde geen rivaal; en Paetus, voor wie het roem genoeg zou zijn indien hij voor op één na de grootste had gegolden, liet zich kleinerend uit over de krijgsverrichtingen van zijn chef, aldoor maar zeggend ‘dat er geen druppel bloed was gevloeid, dat er geen ziertje buit was gemakt en dat Corbulo de steden die hij beweerde ingenomen te hebben, slechts met de mond veroverd had. Hij, Paetus, zou de overwonnenen schattingen en wetten opleggen, benevens de Romeinse rechtsorde in plaats van een operettekoninkje!’

15.7
Tegen dezelfde tijd kwamen de gezanten die Vologaeses, zoals ik heb meegedeeld, naar de keizer had gezonden, onverrichter zake terug en werd door de Parthen de oorlog openlijk ontketend. En ook Paetus onttrok zich niet aan de strijd maar viel met twee legioenen, het vierde waarvan op dat ogenblik Funisulanus Vettonianus bevelhebber was, en het twaalfde onder aanvoering van Calavius Sabinus, Armenië binnen onder onheilspellende voortekenen. Immers bij het oversteken van de Eufraat die men met een brug wilde overtrekken, werd het paard dat de consulaire eretekenen droeg zonder duidelijke oorzaak schichtig en ontsnapte, op zijn schreden terugkerend. En het offerdier dat stond bij de winterkwartieren die men bezig was in staat van verdediging te brengen, brak bij zijn vlucht door de half voltooide werken heen en holde over de palissadering weg. Ook vonkten de speren van de soldaten, een des te opvallender wonderteken omdat de Parth – de vijand – met pijlen strijdt.

15.8
Maar Paetus sloeg deze voortekenen in de wind en joeg, zonder zijn winterkwartieren voldoende versterkt te hebben, zonder ook maar de minste voorzorgsmaatregelen te hebben getroffen voor de korentoevoer, het leger over het Taurusgebergte om, naar hij zei, 'Tigranocerta te heroveren en de landstreken te verwoesten die Corbulo ongemoeid gelaten had'. Inderdaad werden er enkele forten veroverd en zou hij enige roem behaald en wat buit gemaakt hebben, indien hij óf maat had weten te houden bij zijn streven naar roem, óf zorg aan de dag had gelegd voor de buit. Maar daar hij de buitgemaakte levensmiddelen had laten bederven en de winter reeds voor de deur stond terwijl hij met lange-afstandsmarsen door afgelegen streken marcheerde, in het bezit waarvan hij zich niet kon handhaven, trok hij het leger terug en richtte, alsof de oorlog ten einde was, tot de keizer een rapport, pompeus van bewoordingen, leeg aan feiten.

15.9
Ondertussen bezette Corbulo de nooit verwaarloosde oever van de Eufraat met talrijke fortificaties; en opdat vijandelijke vendels geen moeilijkheden in de weg zouden leggen bij het slaan van een brug – immers draafden zij reeds met groot machtsvertoon over de velden in de omtrek -, liet hij schepen van aanzienlijke grootte, onderling verbonden door balken en met torens versterkt, op de rivier patrouilleren, en verjoeg met katapulten en blijden de barbaren tot wie de stenen en werpsperen te diep doordrongen om ze hunnerzijds te kunnen evenaren met het schootsbereik van hun pijlen. Daarop werd de brug voltooid en werden de heuvels op de andere oever door cohorten van de bondgenoten, later met het kamp van de legioenen bezet, met zo'n snelheid en vertoon van kracht dat de Parthen hun toebereidselen tot een invasie in Syrië opgaven en heel hun hoop zetten op Armenië, waar Paetus, niets vermoedend van wat hem boven het hoofd hing, het vijfde legioen op grote afstand, namelijk in Pontus, had gelaten, terwijl hij de overige legioenen had verzwakt door links en rechts verloven toe te staan; totdat hem ter ore kwam dat Vologaeses in aantocht was met een groot en grimmig leger.

15.10
Hij liet het twaalfde legioen aanrukken, en terwijl hij had gehoopt hierdoor de mare te verbreiden dat hij het leger had versterkt, gaf hij juist zijn numerieke zwakte bloot. Toch had men daarmee wel het kamp kunnen houden en door de oorlog te rekken de Parthen kunnen pareren, als Paetus een vaste koers had weten te houden bij zijn eigen plannen of bij die van anderen. Maar terwijl hij enerzijds door militaire deskundigen gestijfd was tegen dreigende gevaren, ging hij anderzijds, om niet de schijn op zich te laden de voorlichting van vreemden nodig te hebben, over tot tegengestelde

en slechtere maatregelen. Zo verliet hij de winterkwartieren en uitroepend ‘dat het niet een gracht en verschansingen waren die men hem had gegeven maar mensen en wapenen’, liet hij de legers oprukken als om slag te leveren. Maar daarna, toen hij de centurio en het handjevol soldaten dat hij vooruit gezonden had om de vijandelijke troepen te verkennen, verloren had, trok hij zich, onzeker van zijn zaak, terug. Maar omdat Vologaeses hem minder hardnekkig achtervolgd had, keerde zijn ijdel zelfvertrouwen weer terug en posteerde hij drieduizend man uitgelezen infanterie op de zeer nabije Tauruspas, om zo het overtrekken van de koning tegen te houden; bovendien dirigeerde hij de Pannonische hulptroepen, het puikje van zijn cavalerie, naar een deel van de vlakte. Zijn vrouw en zoon verborg hij in een fort, Arsamosata geheten, en gaf hun een cohorte bewakingsmanschappen; en zo versnipperde hij zijn effectief dat, mits geconcentreerd, een los opererende vijandelijke macht met meer succes had kunnen stuiten. Ook was hij er, naar men zegt, slechts met moeite toe te brengen Corbulo te bekennen ‘dat de vijand hem na op de hielen zat’. En Corbulo haastte zich ook niet, opdat bij het toenemen van de gevaren, ook de roem voor de betoonde hulp des te groter zou schijnen. Niettemin gaf Corbulo bevel uit elk van zijn drie legioenen duizend man marsvaardig te houden, benevens achthonderd man ruiters van de hulptroepen en een gelijk aantal soldaten uit de hulpcohorten.

15.11

Maar hoewel Vologaeses ervan verwittigd was dat ‘door Paetus de wegen waren bezet, hier door infanterie, ginds door cavalerie’, veranderde hij niets aan zijn plan, doch joeg de hulpcavalerie schrik aan door aanvallen en dreigingen en verpletterde de legioensoldaten, waarbij slechts één enkele centurio, Tarquitius Crescens, de moed had gehad de toren waarin hij op post stond, te verdedigen; hij deed meerdere uitvallen en sabelde diegenen van de barbaren neer die te dicht binnen zijn bereik kwamen, totdat hij door het naar binnen werpen van brandfakkels in het nauw werd gebracht. Al wie van het voetvolk er heelhuids afkwam, vluchtte in verafgelegen en ongebaande streken, terwijl de gewonden het kamp weer trachtten te bereiken, waar zij sterke verhalen deden over de dapperheid van de koning, over de vinnige moed en het aantal strijders van deze stammen, over alles, waarbij zij overdreven door hun vrees en een open oor vonden bij diegenen die hetzelfde vreesden.

Zelfs de aanvoerder stelde zich niet langer teweer tegen zijn tegenspoed, maar had heel zijn krijgsbeleid verzaakt, terwijl hij weer een dringend verzoek richtte tot Corbulo ‘om onverwijld te komen, om de standaarden, de adelaars en dat onfortuinlijke leger dat alleen nog maar in naam bestond, in bescherming te nemen: zij, ondertussen, zouden in trouw volharden tot de laatste ademtocht’.

15.12

Zonder zich schrik te laten aanjagen en met achterlating van een gedeelte van de troepen in Syrië ter bezetting van de aan de Eufraat aangelegde verdedigingswerken, sloeg Corbulo de kortst mogelijke weg in en koos zijn marsroute zó dat het hem niet aan levensmiddelen zou ontbreken, dwars door de landstreek van Commagene, daarna door Cappadocië, vervolgens naar het land van de Armeniërs. Hij liet, behalve de gebruikelijke oorlogsapparatuur, met het leger meetrekken een grote karavaan kamelen, beladen met koren, om én de vijand én tegelijkertijd de honger af te weren.

De eerste van het verslagen leger die hij onderweg ontmoette, was de oppercenturio Paccius; daarna een groot aantal soldaten; dezen, die met allerlei uiteenlopende verklaringen hun vlucht trachtten goed te praten, gaf Corbulo de raad ‘terug te keren onder hun vanen en het te laten aankomen op de goedertierenheid van Paetus; wat hemzelf betrof: hij was onbarmhartig, behalve

jegens overwinnaars'. Tegelijkertijd wendde hij zich tot zijn eigen legioenen, sprak de soldaten moed in, herinnerde hen aan vroegere daden en stelde hun nieuw te behalen roem in het vooruitzicht. 'Het waren geen Armenische dorpjes of stadjes die zij als beloning voor hun krachtsinspanning nastreefden, maar een Romeins kamp en, in dat kamp, twee legioenen. Indien als eens aan een gemeen soldaat in een bepaald geval, als een zeer bijzonder ereteken, een krans voor het redden van het leven van een medeburger uit handen van de bevelhebber placht te worden uitgereikt, welk een eer, hoe roemrijk zou dit dan eerst recht zijn wanneer men het zou zien gebeuren dat het aantal burgers die redding hadden gebracht, het aantal van hen die bij deze redding gebaat zijn, zou evenaren!' Door deze en dergelijke redeneringen collectief aangevuurd – ook waren er soldaten bij die door de gevaren waaraan een broer of bloedverwant was blootgesteld werden aangezet met een persoonlijke prikkel -, spoedden zij zich voorwaarts in een ijltempo dat zij dag en nacht volhielden.

15.13

Des te feller dreef Vologaeses de belegerden in het nauw, bestormde nu eens de verschansing van de legioenen, dan weer het fort waarin diegenen die om hun leeftijd ongeschikt waren de wapenen te hanteren, verdedigd werden, zich dichterbij wagend dan de gewoonte is bij de Parthen, in de hoop door deze vermetelheid de vijand naar buiten te lokken voor de strijd. Maar deze lieten zich nauwelijks uit hun tenten lokken en deden verder niets dan hun verschansingen verdedigen, sommigen op bevel van de aanvoerder en anderen ten gevolge van hun eigen lafheid of omdat zij Corbulo afwachtten; en voor het geval dat overmachtig geweld hen bedreigde, hielden zij bij voorbaat als excuus paraat de voorbeelden van de nederlagen bij de Caudijnse passen en die van Numantia. 'En' – de redeneerden zij – 'de Samnieten, tenslotte een volksstam van Italische bodem, waren niet zo gewelddadig als de Parthen, die met Rome om de opperheerschappij vochten. Immers ook de zo dappere en hooggeprezen Romeinen van de oude stempel waren telkens wanneer de fortuin zich tegen hen keerde, bedacht geweest op lijfsbehoud.'

Deze demoralisering van het leger bracht de commandant ertoe tot Vologaeses een eerste schrijven te richten, niet in smekende trant, maar alsof hij zich beklaagde 'dat Vologaeses oorlog voerde ten behoeve van de Armeniërs die steeds onder het gezag van Rome hadden gestaan of onderworpen waren geweest aan een koning die de keizer had uitgekozen; vrede – schreef hij – was voor beide partijen even nuttig; Vologaeses moest niet alleen maar letten op de toestand van het ogenblik: hij, Vologaeses, was zelf tegen twee legioenen opgetreden met alle strijdkrachten van zijn koninkrijk; maar de Romeinen stond nog de gehele wereld ter beschikking om daarmee de oorlog tot een goed einde te brengen'.

15.14

In zijn antwoord op dit schrijven ging Vologaeses heel niet in op de kwintessens, maar schreef 'dat hij de komst van zijn broers Pacorus en Tiridates had af te wachten: hier was de plaats en dit het tijdstip, vastgesteld om te beraadslagen wat zij ten aanzien van Armenië moesten beslissen; bovendien hadden de goden hun nog iets extra's in de schoot geworpen, een buitenkansje de Arsaciden waardig, namelijk dat zij tevens zouden hebben te beslissen over het lot van de Romeinse legioenen'. Daarna werden door Paetus afgevaardigden gezonden om een onderhoud met de koning te verzoeken; deze gelastte Vasaces, de commandant van de cavalerie, te gaan. Paetus sprak toen van mannen als een Lucullus, als een Pompeius, en van alles wat de Caesaren hadden gedaan om Armenië te houden of weg te schenken; maar Vasaces wees erop 'dat, ook al hadden wij de schijn in handen om Armenië te behouden of weg te schenken, de macht daartoe in werkelijkheid berustte bij de Parthen'. En na veel heen en weer gepraat werd voor de volgende dag Monobazus van Adiabene opgeroepen als getuige van hun overeenkomst. Men had dan besloten dat de legioenen uit haar

omsingeling zouden worden vrijgegeven en dat het hele leger uit het gebied van Armenië mocht terugtrekken, en dat de forten en de voorraden zouden worden uitgeleverd aan de Parthen en dat, wanneer dit alles voltrokken was, Vologaeses in de gelegenheid zou worden gesteld gezanten naar Nero te zenden.

15.15

Intussen liet Paetus een brug slaan over de rivier de Arsanias, die voor langs het kamp stroomde, schijnbaar om zichzelf die weg te verschaffen, in werkelijkheid omdat de Parthen hem dit hadden bevolen als tastbaar bewijs voor hun overwinning; want deze brug was bestemd voor hun gebruik; ónze mannen trokken in tegenovergestelde richting. Voorts liep nog het gerucht 'dat de legioenen onder het juk hadden moeten doorgaan' en andere vernederingen overeenkomstig hun deerniswekkende positie hadden moeten slikken, een verdraaiing van de ware toedracht waarvan door de Armeniërs misbruik is gemaakt. Immers niet alleen drongen zij de verschansingen binnen voordat deze door het Romeinse leger konden worden ontruimd, maar ook stelden zij zich op aan weerszijden van de wegen en herkenden als hun eigendommen de slaven en lastdieren die reeds lang tevoren door ons waren buitgemaakt, en zij pakten ze ons weer af. Zelfs kleren werden geroofd, wapenen werden in beslag genomen, omdat de soldaten zich lieten intimideren en maar toegaven om geen aanleiding tot strijd te geven.

Vologaeses liet de wapenen en lijken van de verslagenen op een hoop werpen, om daarmee te demonstreren dat wij de nederlaag hadden geleden; maar hij onthield zich ervan ooggetuige te zijn van de aftocht van de legioenen; hij streefde naar de reputatie van gematigdheid nadat hij zijn hoogmoed had botgevierd. Vologaeses zelf, gezeten op een olifant, en allen die zich bevonden in het gevolg van de koning op hun sterke paarden, waadden door de rivier de Arsanias omdat de mare zich had verbreid 'dat de brug onder hun gewicht zou bezwijken door sabotage van de bruggebouwers'; maar zij die het gewaagd hebben haar te betreden hebben de ervaring opgedaan dat zij stevig en betrouwbaar was.

15.16

Overigens is komen vast te staan dat de belegerden zo ruim van proviand waren voorzien dat zij de brand staken in hun korenschuren, terwijl Corbulo daarentegen vermeldde 'dat de Parthen, wie het aan voorraden ontbrak en die hun fourage uitgeput wisten, van plan waren geweest het beleg op te breken en dat hijzelf slechts drie dagmarsen verwijderd was geweest'. Corbulo voegde hieraan toe 'dat Paetus zich voor de veldtekenen, in bijzijn van die personen die de koning als getuigen had gezonden, bij ede verplicht had dat geen Romein Armenië zou betreden alvorens er een schriftelijke missive van Nero zou zijn ontvangen waaruit zou blijken of hij met de vrede instemde'. Moge dit ook al zo verzonnen zijn ten einde de smaad te vergroten, toch zijn de overige feiten aan geen twijfel onderhevig, dat namelijk Paetus op een enkele dag een weg van veertig mijl heeft afgelegd, waarbij hij overal de gewonden aan hun lot overliet; en dat deze panische aftocht niet minder schandelijk was dan wanneer zij op het slagveld de vijand de rug zouden hebben toegekeerd.

Corbulo, die hen met zijn troepen aan de oever van de Eufraat tegemoettrok, legde niet een dusdanig vertoon van onderscheidingstekenen en wapenen aan de dag dat het zou lijken alsof hij Paetus daardoor als het ware diens daarmee zo contrasterende omstandigheden voor de voeten wierp: bedroefd en jammerend over het lot van hun kameraden konden de troepen zelfs hun tranen niet bedwingen; uit droefheid kwam het ternauwernood tot de wederzijdse begroeting. Verdwenen was die onderlinge wedijver in moed, verdwenen die dorst naar roem, ambities van gelukkige mannen: alleen voor mededogen was nog maar plaats, en dat wel het meest bij de laagsten in rang.

15.17
Daarop volgde een kort onderhoud tussen de commandanten onderling; Corbulo klaagde dat hij zich vergeefs moeite had getroost, 'terwijl de oorlog beëindigd had kunnen worden met een vlucht van de Parthen'; Paetus antwoordde 'dat er voor beiden nog niets verloren was: ze hadden slechts front te maken met de adelaars en verenigd Armenië, dat immers verzwakt was door het heengaan van Vologaeses, verder binnen te trekken'. Corbulo wees erop: 'dat hij geen opdrachten van dien aard van de keizer had: slechts door het gevaar waarin de legioenen verkeerden, was hij ertoe gedwongen uit zijn provincie te gaan; maar daar men niet wist wat de Parthen van plan waren te doen, zou hij naar Syrië terugkeren: zelfs zó moest men een godswonder afsmeken dat de door lange marsen uitgeputte infanterie de frisse en over de gemakkelijk begaanbare vlakten snel vooruitlopende cavalerie zou kunnen bijhouden'. Daarop betrok Paetus de winterkwartieren in Cappadocië. Maar van Vologaeses kwamen er boden tot Corbulo met de sommatie 'de bruggehoofden aan gene zijde van de Eufraat af te breken en de rivier, zoals vanouds, te herstellen als de scheidingslijn'. Corbulo van zijn kant verlangde 'dat dan ook Armenië moest worden ontruimd door de bezettingsdetachementen van de tegenpartij'; en tenslotte stemde de koning hierin toe; de versterkingen die Corbulo aan gene zijde van de Eufraat had aangelegd, werden geslecht en de Armeniërs werden aan zichzelf overgelaten zonder 'beschermers'.

15.25
Toen op een dergelijk schrijven van Vologaeses, aangezien Paetus in tegengestelde zin had gerapporteerd alsof alles goed ging, de centurio die de afgevaardigden begeleid had, gevraagd werd 'hoe het met Armenië stond', antwoordde deze 'dat alle Romeinen daar vandaan vetrokken waren'. Toen begreep men de hoon van de barbaren, dat zij kwamen vragen wat zij zich reeds met de kracht van wapenen hadden toegeëigend; en Nero pleegde overleg met zijn rijksgroten of men een hachelijke oorlog zou riskeren dan wel een smadelijke vrede zou aanvaarden. En zonder aarzelen luidde de beslissing: oorlog. En Corbulo, die door zijn ervaring van zovele jaren zijn soldaten en zijn vijanden kende, werd belast met het commando van deze veldtocht, om niet door de onbekwaamheid van een tweede bevelvoerder, wie dan ook, weer in een impasse te geraken; want met één Paetus had men leergeld betaald. Derhalve werden de afgevaardigden onverrichter zake naar huis gestuurd, weliswaar met geschenken om daardoor de verwachting te wekken dat Tiridates iets soortgelijks niet tevergeefs zou vragen indien hij zijn verzoek persoonlijk zou komen voorleggen.

De uitvoerende macht in Syrië werd opgedragen aan C. Cestius; het militair gezag werd overgelaten aan Corbulo; aan zijn troepen werd het vijftiende legioen uit Pannonië onder commando van Marius Celsus toegevoegd. Men schreef de tetrarchen, koningen, praefecten en bestuurders, benevens die praetoren die de naburige provincies bestuurden aan, zich onder Corbulo's bevelen te stellen, wiens bevoegdheid ongeveer evenzeer vergroot was dat hij de macht evenaarde die het Romeinse volk aan Cn. Pompeius had verleend toen deze oorlog tegen de zeerovers ging voeren.

Hoewel Paetus bij zijn terugkeer vreesde in ernstiger moeilijkheden te geraken, stelde de keizer zich ermee tevreden hem met spotternijen te honen, zo ongeveer in deze bewoordingen: 'dat hij hem maar terstond vergiffenis schonk, uit vrees dat een man die zo gemakkelijk in paniekstemming raakte, ziek zou worden door nog langer te moeten tobben'.

15.26
Intussen voerde Corbulo – na het vierde en twaalfde legioen, die weinig deugdelijk schenen om te vechten daar juist hun beste mannen verloren waren gegaan en omdat de overige manschappen

gedemoraliseerd waren, naar Syrië te hebben overgeplaatst – het zesde en derde legioen, verse troepen en bovendien getraind in talrijke en voorspoedige krijgsverrichtingen, uit Syrië naar Armenië. Hij voegde daaraan toe het vijfde legioen, dat geen deel had gehad aan de nederlaag omdat het in Pontus lag, alsmede de pas aangevoerde manschappen van het vijftiende legioen, benevens elitevendels uit Illyricum en Egypte, alsook al wat hij had aan hulpcavalerie en -infanterie; voorts de hulptroepen van de koningen, die hij had geconcentreerd in Melitene, waar hij van plan was de Eufraat over te trekken. Toen, nadat het reinigingsoffer naar religieus gebruik was gebracht, riep hij het leger tot een toespraak bijeen en stak een brallende redevoering af over de auspiciën van Nero en over zijn eigen krijgsdaden, terwijl hij de geleden tegenspoed schoof op de onhandigheid van Paetus, het woord voerend met veel aplomb; dit moet bij een commandant-te-velde gelden voor welsprekendheid.

15.27

Daarop volgde hij de weg die destijds door L. Lucullus was gebaand, waarbij hij die gedeelten die in de loop der jaren ontoegankelijk waren geworden, wederom openlegde. En toen er afgezanten kwamen van Tiridates en Vologaeses om over de vrede te onderhandelen, wees hij hen niet af maar zond tot hen centurio's met niet onvriendelijke mandaten: 'het was immers nog niet zover gekomen dat men een strijd op leven en dood móest aanbinden. Veel was er voor de Romeinen gunstig uitgevallen; in sommige aangelegenheden hadden de Parthen succes geboekt, hetgeen voor beide volkeren een waarschuwing inhield tegen overmoed. Derhalve was het voor Tiridates wenselijk een rijk ten geschenke te ontvangen dat voor verwoesting gespaard was gebleven; en Vologaeses zou het volk van de Parthen een grotere dienst bewijzen door een alliantie met Rome dan door elkaar afbreuk te doen. Corbulo zei heel goed te weten hoe ernstig de binnenlandse strubbelingen waren en over wat voor ontembare en onstuimige volken de koning de scepter zwaaide; daarentegen genoot zijn keizer alom een onverstoorde vrede en voerde slechts één oorlog, namelijk deze.'

Om aan dit advies kracht bij te zetten joeg hij hun schrik aan en verdreef de Armenische magnaten die het eerst de opstand tegen ons ontketend hadden, uit hun woonplaatsen, verwoestte hun sterkten en vervulde vlakten en berstreken, sterken en zwakken, gelijkelijk van vrees.

15.28

Nog altijd wekte bij de barbaren Corbulo's naam geen verbittering noch gevoelens van haat voor de vijand: en daarom geloofden zij dan ook in de oprechtheid van zijn advies. Daarom was Vologaeses over het geheel niet onhandelbaar, en zelfs vroeg hij voor sommige provincies een wapenstilstand. Tiridates wenste vaststelling van plaats en tijd voor een onderhoud. Men stelde een tijdstip in de allernaaste toekomst vast en toen door de barbaren de plaats was uitgezocht waar destijds Paetus en zijn legioenen waren ingesloten, wegens de herinnering aan de aldaar voor hen rooskleuriger situatie, had Corbulo daarentegen geen bezwaar, met de bijgedachte dat het contrast in fortuin zijn roem zou verhogen. Ook liet hij zich niet afschrikken door het smadelijk echec van Paetus, hetgeen wel het duidelijkst hieruit bleek dat hij diens zoon als tribuun bevel gaf aan het hoofd van troependetachementen de overblijfselen van dat onfortuinlijke gevecht te gaan begraven.

Op de afgesproken dag gingen Tiberius Alexander, een aanzienlijk Romeins ridder die in Corbulo's leger was ingedeeld als officier van de intendance, benevens Vinicianus Annius, een schoonzoon van Corbulo die nog niet de leeftijd had om in de senaat zitting te hebben maar die in de functie van legaat het commando voerde over het vijfde legioen, naar de legerplaats van Tiridates om hem eer te bewijzen en om hem door een dergelijke borgstelling te tonen dat hij geen listen of lagen hoefde te vrezen. Daarop nam men elk twintig ruiters. En toen de koning Corbulo zag, sprong

hij het eerst van zijn paard; en ook Corbulo aarzelde niet van zijn paard te stijgen en, beiden te voet, reikten zij elkaar de rechterhand.

15.29

Hierop prees de Romein de jonge vorst, dat hij zijn hersenschimmen had laten varen en het zekere en heilzame aangreep. Deze sprak eerst veel over de hoogheid van zijn geslacht en voegde er overigens met bescheidenheid aan toe: 'dat hij zeker naar Rome zou gaan en de keizer een triomf van ongewone aard zou bereiden, namelijk een Arsacide in de rol van smekeling zonder dat de Parthen een nederlaag hadden geleden.' Toen kwam men overeen dat Tiridates het teken van de koninklijke waardigheid zou leggen vóór het standbeeld van de keizer en slechts zou terugontvangen uit de hand van Nero; en het onderhoud eindigde met een kus. Met een tussentijd van enkele dagen paradeerden daarop, met grote luister aan beide zijden, van de Parthen de cavalerie in eskadronformatie, getooid in het staatsie-uniform van hun rijk, onderzijds de heerscharen van de legioenen met schitterende adelaars en veldtekenen en godenbeelden, opgesteld bij wijze van heiligdom. Halverwege stond op een tribune een curulische zetel en op die zetel het beeld van Nero. Tiridates schreed tot voor dit beeld en, na volgens gebruik offerdieren te hebben geofferd, nam hij de diadeem van zijn hoofd en legde die aan de voeten van Nero's beeld, hetgeen bij allen diepe zielsontroering wekte, die nog vergroot werd door de herinnering aan de slachting van de Romeinse legers of de belegering die ieder nog duidelijk voor ogen stonden: 'maar thans, welk een keer van de fortuin! Tiridates zou [naar Rome] gaan, te kijk voor de volkeren; en hoe weinig scheelde het eigenlijk of hij was een krijgsgevangene?'

15.30

Corbulo verhoogde nog de triomf door wellevendheid, namelijk door het aanbieden van een banket; en daar de koning herhaaldelijk om explicatie vroeg telkens wanneer hij iets ongewoons opmerkte, bijvoorbeeld: dat het begin van de nachtwake werd aangekondigd door een centurio; dat men van tafel opstond onder hoorngeschal en dat het voor de veldheerstent opgerichte altaar werd ontstoken door er van onderen een brandfakkel in te steken, vervulde Corbulo hem met bewondering voor de oude zeden, daar hij van alles een overdreven voorstelling van zaken gaf. De dag daarop vroeg Tiridates verlof om, nu hij op het punt stond een zo grote reis te gaan ondernemen, eerst zijn broers en zijn moeder te mogen bezoeken; en hij gaf voor die tussentijd zijn dochter in gijzeling en richtte een onderdanig schrijven aan Nero.

15.31

Hij ging op reis en vond Pacorus bij de Meden, Vologaeses te Ekbatana. Deze was niet zonder zorg voor zijn broer: zelfs had hij Corbulo door speciale boden laten verzoeken ervoor te waken dat Tiridates ook maar geen zweem van vernedering zou hoeven te ondergaan; dat hij zijn zwaard niet zou hoeven over te geven of dat hem de omarming van de zijde van de stadhouders van de provincies niet werd onthouden, of dat hij aan hun deuren zou moeten antichambreren; en hij verzocht Corbulo erop toe te zien dat aan Tiridates te Rome even grote eer zou worden bewezen als aan de consuls. Natuurlijk had Vologaeses, opgegroeid in oosters ceremonieel, geen begrip voor ons, Romeinen, voor wie slechts de werkelijke macht van de keizerlijke heerschappij van waarde is, terwijl men op ijdele vormelijkheden geen acht slaat.